

แนวคิดเรื่องผังตัวละครทำของ เอ. เจ. เกรมาส ก็กับการประยุกต์ใช้ศึกษากวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย¹

เสาวณิต จุลวงศ์²

(วันที่รับ: 8 พ.ย. 2566; วันที่แก้ไขเสร็จ: 12 ก.ย. 2567; วันที่ตอบรับ: 12 ก.ย. 2567)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาแนวคิดเรื่องผังตัวละครทำ (actantial model) ของ เอ. เจ. เกรมาส นักภาษาศาสตร์และนักสัญศาสตร์ชาวฝรั่งเศส เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย เกรมาสเชื่อว่าเรื่องเล่าทั้งหลายมีโครงสร้างที่ซ่อนอยู่ภายใต้ เขาจึงพัฒนาความคิดและแนวทางค้นหาโครงสร้างเรื่องเล่า (narrative structure) ขึ้น เรียกว่าผังตัวละครทำ โครงสร้างผังตัวละครทำนี้ประกอบด้วยตัวละครทำ (actant) 6 ตัว ได้แก่ ตัวประธาน ตัวเป้าหมาย ตัวผู้ให้ ตัวผู้รับ ตัวสนับสนุน และตัวอุปสรรค โดยทั่วไปแนวคิดเรื่องผังตัวละครทำมักนิยมใช้ศึกษาเรื่องเล่าในเรื่องแต่งบันเทิงคดี ทว่าบทความนี้เสนอว่าแนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ศึกษากวีนิพนธ์ได้ โดยการศึกษาพบว่าการวิเคราะห์ตัวละครทำในกวีนิพนธ์ไทยมีกระบวนการ 3 ขั้น ขั้นแรกคือการแปรบทกวีเป็นเรื่องเล่า (narrative) ขั้นที่สองคือการแปรเรื่องเล่าเป็นข้อความเรื่องเล่า (narrative discourse) และขั้นที่สามคือการวิเคราะห์ตัวละครทำของข้อความเรื่องเล่า

ทั้งนี้มีข้อสังเกตคือแนวคิดเรื่องผังตัวละครทำที่มักใช้ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าที่มีเหตุการณ์และตัวละคร การนำมาวิเคราะห์กวีนิพนธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทพรรณนาความคิดและอารมณ์ความรู้สึกจึงมีข้อจำกัด กระบวนการถอดความและวิเคราะห์ข้อความเรื่องเล่าจึงควรทำอย่างแม่นยำประณีต และอีกประการหนึ่งคือ การศึกษาบทกวีจำนวนมากอาจทำให้สามารถค้นหาโครงสร้างเรื่องเล่าของกวีนิพนธ์ไทยบางกลุ่มได้ ซึ่งทำให้เห็นความคิดร่วมกันซึ่งกำกับการสร้างสรรค์เนื้อหากวีนิพนธ์ไทย

คำสำคัญ: เอ. เจ. เกรมาส; โครงสร้างเรื่องเล่า; ผังตัวละครทำ; กวีนิพนธ์ไทย

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัยเรื่อง “กวีนิพนธ์ไทยในยุคทุนนิยม”

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อีเมล: sa_va_n@yahoo.com

A. J. Greimas's concept of actantial model and its application to the study of contemporary Thai poetry

Saowanit Chunlawong³

(Received: November 8, 2023; Revised: September 12, 2024; Accepted: September 12, 2024)

Abstract

This article aims to study the concept of actantial model developed by A. J. Greimas, a French linguist and semiotician, and to apply it to the analysis of contemporary Thai poetry. Greimas asserts that there are underlying structures in all narratives, which led him to develop the concept and approach known as the actantial model to uncover these structures. The actantial model consists of six actants: subject, object, sender, receiver, helper, and opponent. While this concept has been primarily used to analyze fiction, this article argues that it can also be applied to the study of poetry.

The study reveals that the analysis of actants in Thai poetry includes three steps: the first step is to paraphrase the poems into narratives; the second is to transform these narratives into narrative discourses; the third is to analyze their actants.

It should be noted that the actantial model is often used to analyze narratives where events and characters are inherent. Therefore, the application of this concept in analyzing poetry, especially in depicting thoughts and emotions, is limited. The paraphrasing and analyzing process should be accordingly conducted with accuracy and meticulousness. Furthermore, studying a large number of poems might make it possible to identify the narrative structures of certain group of Thai poetry, thereby revealing the collective ideas that dominate the content creation of Thai poetry.

Keywords: A. J. Greimas; narrative structure; actantial model; Thai poetry

³ Assistant Professor Dr., Thai Language Program, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

E-mail: sa_va_n@yahoo.com

1. บทนำ

เอ. เจ. เกรมาส (Algirdas-Julien Greimas) เป็นนักภาษาศาสตร์และนักสัญศาสตร์แห่ง L'École des Hautes Études en Sciences Sociales และคนหนึ่งที่มีความสำคัญในวงวิชาการฝรั่งเศส ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ผลงานของเขาบางส่วนได้แปลและเผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษ บทนำหนังสือ *Sémantique structurale* ซึ่งเผยแพร่ในปี ค.ศ. 1966 กล่าวว่าหนังสือเล่มนี้เป็นผลงานสำคัญที่ทำให้เขาเป็นหนึ่งในนักวิชาการสำคัญของขบวนการโครงสร้างนิยม (Greimas, 1984, introduction) หลังจากนั้นผลงานของเกรมาสได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษและตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการหลายฉบับ อาทิ *Diacritics*, *MLN*, *Yale French Studies*, และในปี ค.ศ. 1989 *New Literary History* ตีพิมพ์ผลงานของเขาหลายเรื่อง ในหัวข้อประจำฉบับว่า Greimassian Semiotics

เกรมาสอาจไม่ค่อยเป็นที่รู้จักในวงวิชาการไทยมากนัก ผู้ที่ชักนำให้วงวิชาการไทยได้รู้จักกับเกรมาสคือ นพพร ประชากุล อดีตนักวิชาการด้านวรรณคดีวิจารณ์ผู้ล่วงลับ โดยนำแนวคิดของเกรมาสเรื่องตัวกระทำและผังตัวกระทำมาใช้วิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *บ้านทรายทอง* และเรื่องสั้นใน *อาเพศกำสรวล* (นพพร ประชากุล, 2552, น. 53-64; 157-158; 348-350) เช่นเดียวกับชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2545, น. 121-134) และ วรณี อุดมศิลป์ (2552, น. 126-168) ที่ใช้สื่หทัยมัญญศาสตร์มาวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *หลังเที่ยงคืน* และ *เรื่องของจัน ดารา* ตามลำดับ และฟาริส โยธาสมุทร นำแนวคิดเรื่องผังตัวกระทำและสื่หทัยมัญญศาสตร์มาศึกษานวนิยายเรื่อง *นายขนมต้ม* (2554) และเรื่องเล่าในวรรณคดีนิทานร้อยกรองสมัยอยุธยา (2556)

การนำแนวคิดเรื่องโครงสร้างตัวกระทำมาศึกษากรวินพนธ์มีปรากฏอยู่บ้างในงานวิชาการต่างประเทศ เช่น บทความเรื่อง “An actantial analysis on Lee’s poem” ของ Siswo Harsono (2009) วิเคราะห์บทกวีชื่อ “Water” ของ Li-Young Lee บทความเรื่อง “Actantial models in The Owl and the Pussycat: a narrative scheme on poem” ของ Sarif Syamsu Rizal (2019) วิเคราะห์บทกวีชื่อ “The Owl and The Pussycat” ของ Edward Lear บทกวีที่นำมาวิเคราะห์นั้นมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าที่มีเหตุการณ์และตัวละคร ใกล้เคียงกับเรื่องเล่าในนิทานหรือนวนิยายและเรื่องสั้น

ส่วนการนำแนวคิดดังกล่าวมาศึกษากรวินพนธ์ไทยนั้น มีงานวิจัยที่ทดลองนำทฤษฎีกลุ่มโครงสร้างนิยมมาศึกษาวรรณคดีไทยในวิทยานิพนธ์เรื่อง *โครงสร้างของนิทานในวรรณคดีร้อยกรองสมัยอยุธยา* ของฟาริส โยธาสมุทร (2556) งานวิจัยนี้นำทฤษฎีของพร็อพท์และของเกรมาสมาศึกษาโครงสร้างของเนื้อเรื่องของวรรณคดีนิทานไทย ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีโครงสร้างนิทานของพร็อพท์มาค้นหาโครงสร้างพื้นฐานของเนื้อเรื่อง และใช้ทฤษฎีโครงสร้างตัวกระทำของเกรมาสเพื่อจำแนกตัวกระทำและเสนอโครงสร้างตัวกระทำในวรรณคดีนิทานไทย ทำให้เห็นถึงโครงสร้างลึกของนิทานในวรรณคดีร้อยกรองสมัยอยุธยา และเห็นว่าวรรณคดีร้อยกรองสมัยอยุธยามีสถานะเป็นเครื่องมือแห่งความเพ้อฝันที่ใช้ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของผู้ชาย และเปิดเผยให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ชายที่มีอำนาจและไม่มีอำนาจที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง

การศึกษาของฟาริสทำให้เห็นว่าทฤษฎีโครงสร้างตัวกระทำของเกรมาสามารถนำไปสู่การเผยให้เห็นความหมายระดับลึกของตัวบทวรรณกรรมได้ สอดคล้องกับทีนพพร ประชากุล (2552, น. 348-350) เสนอไว้ในการวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *บ้านทรายทอง* ของ ก. สุรางคนางค์ ในบทความเรื่อง “วรรณกรรมวิจารณ์แนวสตรีนิยม” ที่เผยให้เห็นอุดมการณ์ปิตาธิปไตยที่แฝงเร้นและปฏิบัติการกำกับตัวบทผ่านความสัมพันธ์ระหว่างตัวกระทำ และบทความเรื่อง “Modeling Conflict: Representation of Social Groups in Present-Day Dutch Literature” ของ Roel Smeets Maarten De Pourcq และ Antal van den Bosch (2001) ประยุกต์ใช้โครงสร้างเรื่องเล่าของฟร็อดด์และเกรมาสกับวัฒนธรรมศึกษามาศึกษานวนิยายช่วยอธิบายความขัดแย้งทางสังคมที่ถ่ายทอดผ่านความขัดแย้งของตัวละครในนวนิยาย ดังที่เทอร์เรนซ์ ฮอว์กส์ (Terence Hawkes, 1977, pp. 87-95) กล่าวไว้ว่าการวิเคราะห์โครงสร้างตามทฤษฎีของเกรมาสนี้จะทำให้เห็นโครงสร้างพื้นฐานหรือโครงสร้างลึกของเรื่องเล่า และช่วยเปิดเผยให้เห็นชุดความคิดหรืออุดมการณ์บางอย่างที่แฝงอยู่ในตัวบทได้

ทฤษฎีของเกรมาสนี้หากนำมาศึกษาตัวบทประเภทอื่น โดยเฉพาะกวีนิพนธ์ร่วมสมัยก็อาจจะทำให้เห็นถึงความหมายที่ซ่อนแฝงอยู่ในบทประพันธ์นอกเหนือจากการตีความถ้อยคำและความหมายที่ปรากฏในระดับพื้นผิวเช่นกัน อย่างไรก็ตาม กวีนิพนธ์ร่วมสมัยของไทยนั้นมีลักษณะหลากหลาย ทั้งที่มีเนื้อหาแสดงเรื่องราวของเหตุการณ์และตัวละคร บทพรรณนาความคิดและอารมณ์ความรู้สึก โดยใช้ถ้อยคำเชิงวรรณศิลป์ มีการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ จึงอาจถูกมองว่าไม่ใช่ “เรื่องเล่า” ที่หมายถึงเรื่องราวที่เล่าเหตุการณ์ดังที่เข้าใจกันทั่วไป การนำแนวคิดของเกรมาสมาวิเคราะห์กวีนิพนธ์จึงนับว่าเป็นเรื่องท้าทาย และแตกต่างไปจากแนวทางการศึกษากวีนิพนธ์ร่วมสมัยของไทยโดยทั่วไป บทความนี้จึงตั้งคำถามการวิจัยว่าแนวคิดเรื่องโครงสร้างตัวกระทำจะนำมาประยุกต์ใช้ศึกษากวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยได้อย่างไร และมีข้อจำกัดอย่างไรบ้าง เพื่อแสวงหาแนวทางใหม่ ๆ ในการศึกษาวิเคราะห์กวีนิพนธ์ที่นอกเหนือไปจากการวิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีประพันธ์

2. วัตถุประสงค์และวิธีการศึกษา

บทความนี้กำหนดวัตถุประสงค์การศึกษา 2 ประการเพื่อตอบคำถามการวิจัยข้างต้น คือ

ประการแรก ศึกษาแนวคิดเรื่องตัวกระทำของเกรมาส เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับที่มาของแนวคิดและการประยุกต์ใช้

ประการที่สอง นำแนวคิดของเกรมาสมาทดลองประยุกต์ใช้กับการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย เพื่อค้นหาวิธีการและข้อจำกัดในการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการศึกษา

ในการศึกษา ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการศึกษาดังนี้

1. ทบทวนแนวโน้มการศึกษากวีนิพนธ์ไทย แสวงหาช่องว่างและความเป็นไปได้ในการเสนอแนวทางอื่นในการศึกษากวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย

2. ศึกษาแนวคิดเรื่องตัวกระทำของ เอ. เจ. เกรมาส แสวงหาแนวทางการนำมาประยุกต์ใช้กับการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย
3. ทดลองวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยตามแนวทางของเกรมาสโดยใช้การสุ่มเลือกตัวอย่างบทกวีที่มีลักษณะแตกต่างกัน
4. สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

3. แนวโน้มการศึกษา กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย

กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยได้รับความสนใจจากนักวรรณคดีศึกษาอย่างมากทั้งในด้านเนื้อหาและกลวิธี ทั้งศึกษาเฉพาะภายในตัวบทและศึกษาโดยสัมพันธ์กับบริบท การศึกษาวิจัยกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยจึงมีเป็นจำนวนมาก การศึกษาแนวโน้มของการศึกษาวิจัยกวีนิพนธ์มีผู้ที่ได้ศึกษาไว้บ้างดังพบในหนังสือ 2 เล่ม คือ *การวิจารณ์บนเส้นทางวรรณคดีศึกษา* และ *เพื่อก้าวข้ามสะพานที่พาดข้าม: การศึกษารวบรวมบทคัดย่อและบรรณานุกรมงานวิจัยด้านวรรณกรรมไทยร่วมสมัย*

ใน *การวิจารณ์บนเส้นทางวรรณคดีศึกษา* ดวงมน จิตรจำนงค์ และคณะ (2555) ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์วรรณคดีไทยช่วงปี 2520 ถึง 2550 และนำเสนอผลการศึกษาแบ่งเป็นบทต่าง ๆ โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่าการวิจัยงานประพันธ์ประเภทกวีนิพนธ์ร่วมสมัย มีการศึกษาในด้านฉันทลักษณ์ (น. 95-97, น. 130-145) ด้านวรรณศิลป์และแนวคิด (น. 320-343) โดยมีแนวทางการกำหนดข้อมูลจากตัวกวีและประเด็นในผลงานของกวี ส่วนใน *เพื่อก้าวข้ามสะพานที่พาดข้าม: การศึกษารวบรวมบทคัดย่อและบรรณานุกรมงานวิจัยด้านวรรณกรรมไทยร่วมสมัย* นัทธนัย ประสานนาม และธีระ รุ่งธีระ (2557) ได้นำเสนอบทสังเคราะห์ที่ได้จากการศึกษาบทคัดย่องานวิจัยด้านกวีนิพนธ์ร่วมสมัยในสถาบันการศึกษาไทยช่วง 2533-2554 สรุปได้ว่างานวิจัยในช่วงเวลาดังกล่าวแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือการวิจัยที่ศึกษาขนบ นวลักษณ์ และการสืบสรรค และการวิจัยที่ศึกษาแนวคิดและคุณค่า

นอกจากหนังสือทั้งสองเล่มอันมีที่มาจากโครงการวิจัยแล้ว ยังมีงานวิจัยกวีนิพนธ์ที่สำคัญเรื่องหนึ่งที่มีได้อยู่ในขอบเขตการวิจัยของโครงการวิจัยทั้งสองคืองานวิจัยกวีนิพนธ์ในฐานะพลังปัญญา ซึ่งศึกษาทั้งกวีนิพนธ์และเพลงไทย โดยเผยแพร่ผลงานวิจัยเป็นหนังสือชื่อ *กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรรนิพนธ์* (2544) จากงานวิจัยนี้เห็นได้ถึงแนวการศึกษา กวีนิพนธ์ 3 ด้าน คือ การศึกษาบริบททางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม หรือเรียกรวมว่าบริบททางประวัติศาสตร์ที่มีผลกระทบต่อกวีนิพนธ์ไทย การศึกษา วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ และการศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ไทย

หากพิจารณาการวิจัยในหนังสือทั้งสามเล่มและงานศึกษาวิจัยกวีนิพนธ์ไทยอื่นประกอบด้วย อาจกล่าวได้ว่าแนวทางการศึกษาวิจัยกวีนิพนธ์ไทยมี 3 แนวทาง แนวทางแรกคือการศึกษากลวิธีการประพันธ์ และวรรณศิลป์ ทั้งในลักษณะเฉพาะของผู้ประพันธ์ การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้ประพันธ์ และการศึกษาอิทธิพลและพัฒนาการ แนวทางที่สองคือการศึกษาวิเคราะห์ตีความความหมายหรือแนวคิดในบทประพันธ์ ซึ่งอาจ

เชื่อมโยงกับกลวิธีทางวรรณศิลป์หรือบริบททางประวัติศาสตร์ โดยนิยามศึกษาผลงานของผู้ประพันธ์คนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มผู้ประพันธ์ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ แนวทางสุดท้ายคือการศึกษาพัฒนาการด้านเนื้อหา แนวคิด และความสัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์ โดยศึกษากลุ่มของบทประพันธ์ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ หรือหลายช่วงเวลาเปรียบเทียบกัน วิธีวิทยาที่สำคัญคือการวิเคราะห์กลวิธีด้านฉันทลักษณ์ การใช้ภาษา ภาพพจน์ โวหาร กระบวนจินตภาพ การตีความความหมายและกลวิธีการสื่อความโดยตรงและโดยนัย และการศึกษาร่วมกับบริบททางประวัติศาสตร์

กล่าวได้ว่าโดยทั่วไปการศึกษากวีนิพนธ์ไทยนิยมใช้การตีความความหมายตรงและความหมายแฝงที่เสนอผ่านถ้อยคำ โวหารและกระบวนจินตภาพ ส่วนการอ่านกวีนิพนธ์ด้วยกรอบคิดแบบโครงสร้างนิยมนั้นมีอยู่น้อย งานวิจารณ์ที่ทดลองทำมาก่อนคือบทวิจารณ์ของชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2545) ซึ่งร่วมกับนพพร ประชากุล ใช้ทฤษฎีรื้อสร้างมาศึกษาโครงสร้างของบทกวี “ปณิธานของกวี” ของอังคาร กัลยาณพงศ์ (น. 359-374) ในการวิเคราะห์บทกวีของอังคาร ผู้เขียนได้วิเคราะห์โครงสร้างการสื่อความหมายของประโยคต่าง ๆ ในโคลงบทหนึ่งในบทประพันธ์ “ปณิธานของกวี” ของอังคาร และเสนอว่าการกระทำของตัวแสดงในบทกวี คือ “ฉันท” แสดงให้เห็นโครงสร้างระบบการสื่อความหมายเกี่ยวกับการสร้างสรรค์บทกวีของโคลงบทนี้ไม่ต่างกับวาทกรรมการผลิตในระบบทุนนิยม และระบบคู่ตรงข้ามที่โคลงเสนอขึ้นเพื่อเชิดชูความเป็นกวีนั้น เป็นการสถาปนาคู่ตรงข้ามระหว่างจิตวิญญูณกับวัตถุ โดยสื่อความหมายที่ขัดแย้งกันเอง คือทั้งจิตวิญญูณสูงส่งกว่าวัตถุ และวัตถุสูงส่งกว่าวิญญูณ “ฉันท” ในบทกวีแม้จะสูงส่งและยิ่งใหญ่แต่จากโครงสร้างการสื่อความหมายทำให้เห็นว่า “ฉันท” ใช้บทกวีเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นอมตะให้แก่ตนเอง

การวิเคราะห์กวีนิพนธ์ของชูศักดิ์ข้างต้นนั้นไม่ได้รับความชื่นชมจากนักวรรณคดีไทยนัก ดังจะเห็นว่ามีกรเขียนบทความตอบโต้ แสดงความไม่เห็นด้วยกับการใช้ทฤษฎีลดทอนคุณค่าของกวีนิพนธ์ ดังบทความเรื่อง “ทฤษฎีวรรณกรรมแนวรื้อสร้าง: “รื้อ” เพื่อสร้างหรือทำลาย” ของกอบกาญจน์ ภิญญูมารค (2547)

อาจกล่าวได้ว่าการใช้แนวคิดแบบโครงสร้างนิยมมาวิเคราะห์กวีนิพนธ์จึงยังเป็นเรื่องท้าทายที่จะนำมาใช้อย่างไรจึงจะสามารถเปิดทางให้การศึกษาระดับโครงสร้างลึก (deep structure) ของกวีนิพนธ์มีความเป็นไปได้ และเปิดแนวทางใหม่ให้แก่การอ่านการค้นคว้าเกี่ยวกับกวีนิพนธ์ไทย

4. แนวคิดเรื่องตัวกระทำของ เอ. เจ. เกรมาส

แนวคิดของเกรมาสเรื่อง actant หรือตัวกระทำ เป็นแนวคิดที่สืบเนื่องมาจากแนวคิดของเกรมาสเรื่องไวยากรณ์เรื่องเล่า (narrative grammar) เกรมาสนำเสนอแนวคิดนี้ไว้ในงานเขียนหลายเรื่อง โดยสรุปคือเขาเห็นว่าเรื่องเล่ามีลักษณะเป็นข้อความ เรียกว่า narrative discourse ซึ่งในบทความนี้จะใช้ภาษาไทยว่า “ข้อความเรื่องเล่า” การมองเรื่องเล่าเป็นข้อความ (discourse) นี้ทำให้เขาเห็นว่าเรื่องเล่ามีโครงสร้าง และโครงสร้างเรื่องเล่า (narrative structure) นี้มีลักษณะใกล้เคียงกับโครงสร้างภาษา (linguistic structure) ทำให้เขาเสนอทฤษฎีไวยากรณ์เรื่องเล่าเพื่อใช้อธิบายโครงสร้างของเรื่องเล่าโดยประยุกต์จากแนวคิดทางภาษาศาสตร์ ในที่นี้จะกล่าวสรุปเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องตัวกระทำ

เกรมาสมองว่าโครงสร้างเรื่องเล่าคือโครงสร้างทางความหมายระดับลึกของเรื่องเล่า และมีลักษณะเป็นไวยากรณ์ที่ประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยหลายหน่วย หน่วยย่อยเหล่านั้นยึดโยงกันด้วยกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ และไวยากรณ์นี้เองที่ทำให้สามารถผลิตสร้างเรื่องเล่าได้ไม่รู้จักจบเช่นเดียวกับภาษา เขายืนยันแนวคิดนี้โดยอ้างถึงจอร์จ ดูเมซิล (Georges Dumézil) โคลด เลวี-สโตรสส์ (Claude Lévi-Strauss) และวลาดีเมียร์ พร็อพพ์ (Vladimir Propp) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องเล่าในเชิงโครงสร้างมาก่อน

ในหนังสือ *Sémantique Structurale* หรือ *Structural Semantics: An Attempt at a Method* (Greimas, 1984) และบทความหลายเรื่อง (ดู Greimas, 1971; 1977) เกรมาเสนอแนวคิดเรื่อง actant และ actantial model บนพื้นฐานความคิดว่าเรื่องเล่ามีโครงสร้างแบบไวยากรณ์ภาษา เขาเสนอให้มองเรื่องเล่าว่ามีหน่วยย่อยที่ประกอบกันขึ้นเป็นเรื่องเล่า และหน่วยย่อยเหล่านั้นสัมพันธ์กันในลักษณะวากยสัมพันธ์ (syntax) โดยแปรหน่วยหน้าที่ทางไวยากรณ์ให้เป็นหน่วยหน้าที่ทางความหมาย (semantic status) ทำให้ข้อความซึ่งมีโครงสร้างทางไวยากรณ์แตกต่างกัน มีโครงสร้างทางความหมายเหมือนกัน เช่น แมรีได้ลูกบอล หรือแม่ให้ลูกบอลแมรี สองประโยคนี้นี้ต่างกันในด้านโครงสร้างไวยากรณ์แบบวากยสัมพันธ์ แต่มีโครงสร้างทางความหมายเหมือนกัน การแปรหน่วยคำในประโยคเป็นหน่วยความหมายทำให้เราสามารถค้นหา actant หรือ “ตัวกระทำ” ซึ่งมี function หรือ “หน้าที่กระทำ” แบบเดียวกันในโครงสร้างทางความหมายซึ่งอยู่ในระดับลึก

แนวคิดดังกล่าวทำให้เกรมาสามารถถอดข้อความเรื่องเล่าเป็นโครงสร้างหรือไวยากรณ์เรื่องเล่าได้ สิ่งสำคัญในการค้นหาโครงสร้างเรื่องเล่าของเกรมาคือการจำแนกและจัดกลุ่มตัวกระทำ ซึ่งเกรมาอาศัยแนวคิดที่วลาดีเมียร์ พร็อพพ์ (Vladimir Propp) ได้ทำไว้ก่อนในการศึกษาโครงสร้างนิทานที่เสนอในหนังสือ *Morphology of the Folktale* มาพัฒนาต่อ เกรมาชี้ว่าพร็อพพ์มองนิทานเป็น “a display on a temporal line of its thirty-one functions” กล่าวคือนิทานเป็นการร้อยเรียงลำดับเวลาของหน้าที่กระทำ 31 หน้าที่ หรืออาจอธิบายให้ง่ายขึ้นว่า นิทานคือลำดับของหน้าที่กระทำซึ่งเรียงกันตามลำดับเหตุการณ์ในเรื่องนั้น ๆ และพร็อพพ์มองตัวแสดงหรือตัวละครรวมถึงตัวแสดงเชิงละครต่าง ๆ ในเรื่อง (the dramatis personae) เป็น “หน้าที่กระทำ” (function) โดยพิจารณาหรือนิยามจาก “การกระทำ” (action) ที่ตัวแสดงในนิทานเรื่องนั้น ๆ เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง แล้วจัดเป็นกลุ่มการกระทำซึ่งมีความร่วมกันสม่าเสมอจนสามารถจัดเป็นหน้าที่กระทำชนิดหนึ่งขึ้นได้ เรียกว่า “ปริมณฑลการกระทำ” (the sphere of action) และใช้ปริมณฑลการกระทำนี้ในการพิจารณาว่าตัวแสดงใดจัดเป็นหน้าที่กระทำใด (Greimas, 1984, pp. 200-201)

นอกจากพร็อพพ์แล้ว เกรมายังพบการทำงานในลักษณะเดียวกันโดยเอเตียน ซูริโอ (Étienne Souriau) ในผลงาน “Les Deux Cent Milles Situations Dramatiques” ที่เสนอแนวคิดเรื่อง the catalog of the dramatic “functions” แม้ว่าเกรมาสมองว่างานชิ้นนี้ยังไม่มีคำอธิบายที่เป็นรูปธรรม แต่สิ่งที่เขาเห็นว่าน่าสนใจคือ ความคิดของซูริโอแสดงให้เห็นว่าการตีความตัวกระทำ (the actantial interpretation) สามารถนำไปใช้กับเรื่องเล่าชนิดอื่นได้ ซึ่งในกรณีซูริโอคือละครเวที สิ่งที่ซูริโอพบคือความแตกต่างระหว่างระดับเหตุการณ์ที่ปรากฏในเรื่อง (the events of the story) กับระดับความหมายที่

ปรากฏ (the semantic description) ซึ่งทำให้ซูริโอประดิษฐ์ตัวกระทำขึ้นโดยใช้คำว่า function (Greimas, 1984, pp. 201-202)

จากพร็อพท์และซูริโอ เกรมาสเสนอให้เรียกตัวแสดง (actor) ว่าตัวกระทำ (actant) เขาอธิบายว่า ตัวกระทำเกิดจากการจัดกลุ่มตัวแสดงในนิทาน โดยต้องมีที่มาจากคลังข้อมูลนิทานที่รวบรวมมาเท่านั้น กล่าวคือไม่สามารถกำหนดขึ้นเองลอย ๆ ได้ แต่เกิดจากตัวแสดงที่ประกอบกันเป็นเรื่องราวในนิทานเรื่องหนึ่ง ๆ ซึ่งเราสามารถวิเคราะห์และถอดตัวแสดงและการกระทำของตัวแสดงเป็นหน้าที่กระทำและตัวกระทำ และจากคลังข้อมูลนิทาน รูปแบบตัวกระทำที่ปรากฏซ้ำในหลายเรื่อง ทำให้สามารถกำหนดเป็นรูปแบบเรื่องเล่าแบบหนึ่ง ๆ ได้ ดังนั้นโครงสร้างตัวกระทำจึงเป็น “อภิภาษา” ซึ่งก็คือระบบไวยากรณ์ของตัวแสดง (a metalinguistic status in relation to the actors) นั่นเอง ตัวกระทำในโครงสร้างมีที่มาจาก การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่กระทำที่มาจากปริณิถนาการกระทำที่รวบรวมไว้แล้วจากคลังข้อมูลซึ่งลดทอน (reduce) ลงเป็นหน้าที่กระทำหนึ่ง ๆ และด้วยแนวคิดนี้ เรื่องเล่าทั้งหลายจึงสร้างขึ้นได้อย่างหลากหลายโดยอาศัยหน้าที่กระทำและตัวกระทำที่สัมพันธ์กันภายใต้โครงสร้างแบบเดียวกัน ทั้งนี้เกรมาสเสนอให้มอง “หน้าที่กระทำ” หรือ function เป็นแค่ “บทบาท” ที่แสดงด้วยถ้อยคำ (functions are only roles played by words) โดยมี subject หรือประธาน เป็นผู้กระทำกริยา (somebody who does the action) และ object หรือกรรม คือผู้รับผลหรือประสบการณ์กระทำกริยา (somebody who undergoes the action) ส่วนข้อความ (a proposition) ก็คือละคร การแสดง มหรสพ หรือเรื่องเล่าใด ๆ ที่ผลิตขึ้นจากโครงสร้างความสัมพันธ์แบบเดียวกัน ดังนั้นแม้เนื้อหาของการทำงานนั้นจะเปลี่ยนแปลงตลอด (the content of the actions is forever changing) และแตกต่างกันไป แต่ความหมายที่แสดงหรือปรากฏออกมาจะเหมือนเดิมเสมอ (Greimas, 1984, pp. 198-199)

เกรมาสเสนอว่าการวิเคราะห์ค้นหาตัวกระทำเป็นการค้นหาระบบโครงสร้างเชิงหน้าที่ซึ่งตัวกระทำต่าง ๆ มีหน้าที่กระทำต่อกัน เกิดเป็นโครงข่ายความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ โดยยกตัวอย่างต่อจากการศึกษานิทานของพร็อพท์ เขาชี้ว่านิทาน 1 นิทาน 2 นิทาน 3 พบหน้าที่กระทำ F1 F2 F3 ที่มีลักษณะร่วมกัน จะทำให้เราสังเกตเห็นตัวแสดงของแต่ละเรื่องในฐานะตัวกระทำหนึ่ง (an actant) ซึ่งปรากฏในแต่ละตัวบทเป็น 3 ตัวแสดง คือ a1 a2 a3 แต่ทั้งสามตัวแสดงนั้นก็คือตัวกระทำเดียวกัน คือ A1 นั่นเอง (Greimas, 1984, p. 200)

ในบทความ “Narrative grammar: units and levels” เกรมาส (Greimas, 1971, pp. 793-806) อธิบายถึงการลดทอน (reduce) ข้อความเรื่องเล่า (narrative discourse) มาเป็นโครงสร้างด้วยการหยิบยืมแนวคิดภาษาศาสตร์ของเตสสิแยร์ (Tesnière) ที่ใช้คำกริยา (verb) เป็นแกนในการแยกแยะโครงสร้างประโยคและจำแนกหน่วยย่อยในประโยค โดยมองว่าคำกริยา คือ function หรือหน้าที่กระทำ และคำนามที่มาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคำกริยานั้นคือ actant หรือตัวกระทำ ดังนั้นไม่ว่าประโยคนั้นจะมีใครหรืออะไรเป็นประธาน แต่ความสัมพันธ์ในเชิงความหมายจะเหมือนกันจากการแปรความสัมพันธ์เชิงไวยากรณ์ภาษามาเป็นไวยากรณ์ความหมาย เช่น Peter hits Paul อาจถอดหน่วยย่อยเป็น

hit เป็นหน้าที่กระทำ (F)

Peter เป็นตัวกระทำ1 (A1)

Paul เป็นตัวกระทำ2 (A2)

ในทำนองเดียวกัน เกรมาส (Greimas, 1984, p. 199) ชี้ว่าประโยค แมรีได้รับจดหมาย หรือจดหมายส่งมาถึงแมรี สองประโยคนี้นี้ต่างกันเชิงโครงสร้างไวยากรณ์ แต่มีโครงสร้างเชิงความหมายเหมือนกันคือแมรีเป็นผู้รับจดหมาย ดังนั้นในการลดทอนข้อความเรื่องเล่ามาเป็นโครงสร้างตัวกระทำนั้น ประการหนึ่งคือพิจารณาหน้าที่กระทำ และอีกประการหนึ่งคือต้องพิจารณาตัวกระทำ

ด้านตัวกระทำ เกรมาส (Greimas, 1984, p. 211) เสนอให้พิจารณาตัวแสดง (actor) ซึ่งกระทำกริยา (action) เชื่อมโยงสัมพันธ์กับหน้าที่กระทำ (function) แล้วจัดจำแนกตัวแสดงเป็นกลุ่มตัวกระทำ (actants) โดยพิจารณาตัวกระทำจากเกณฑ์ลักษณะร่วมกัน (the schemas of the actants) หรือดูความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกัน (the syncretism of the actants)

ส่วนในด้านหน้าที่กระทำ เกรมาสแบ่งคำกริยาที่จะแปรมาเป็นหน้าที่กระทำว่ามี 2 แบบ คือกริยาแสดงการกระทำ (verbs of action) และกริยาแสดงสภาพ (stative verbs) โดยให้ความสำคัญแก่กริยาแสดงการกระทำในการนำมาใช้จำแนกตัวกระทำที่สัมพันธ์กับกริยาแสดงการกระทำเป็น 2 ฝ่าย คือ subject และ object และขยายต่อไปเป็นตัวกระทำอื่นซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

จากการลดทอนตัวแสดงมาเป็นตัวกระทำ เกรมาสชี้ว่าโครงสร้างตัวกระทำที่ได้นั้นเป็นการลดทอนการพรรณนาถ้อยความ หรือภาษา ลงมาเป็นโครงสร้างตัวกระทำที่เรียบง่าย (a simpler arche-actantial structure) แต่ขณะเดียวกันโครงสร้างตัวกระทำนี้ก็สามารถขยายไปเป็นเรื่องราวต่าง ๆ จากความเป็นไปได้ในการแปรตัวกระทำไปเป็นตัวแสดงในบทประพันธ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในโครงสร้างไวยากรณ์เรื่องเล่าแบบเดียวกัน

เกรมาส (Greimas, 1984, p. 213) ย้ำว่าฝั่งตัวกระทำเป็นโครงสร้างไวยากรณ์สมมติ (the extrapolation of the syntactic structure) และตัวกระทำที่กำหนดขึ้นมิใช่คำเรียกที่สื่อถึงเนื้อหา แต่เป็นการระบุถึงการจัดกลุ่ม ดังนั้นโครงสร้างหรือฝั่งตัวกระทำจึงมีลักษณะเป็นกระบวนการแห่งความเป็นไปได้ (the possibility of process)⁴ และเป็นวิธีการ (mode) แฝงอยู่ การเป็นวิธีการหรือกระบวนการแห่งความเป็นไปได้นี้เองทำให้ตัวกระทำมีกำลังแรงเฉื่อย (the force of inertia) กล่าวคือตัวกระทำในเรื่องเล่ามีแรงกำลังที่ส่งอิทธิพลต่อกันทำให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์อย่างหนึ่ง

“แรงเฉื่อย” (inertia) ของตัวกระทำมีผลในการส่งผลกระทบทางความหมาย ที่ต่างกับความหมายที่เกิดจากกลวิธีการประพันธ์ซึ่งเกิดจากการใช้ภาพพจน์วรรณศิลป์หรือกลวิธีต่าง ๆ กล่าวคือเป็นการส่งผลต่อการเกิดความหมายเชิงหน้าที่กระทำ โครงสร้างไวยากรณ์สมมตินี้ทำให้ความคิดเชิงนามธรรมที่อยู่ในรูปภาพ

⁴ หมายถึงกระบวนการที่สามารถแปรไปเป็นเนื้อเรื่องแบบต่าง ๆ ได้

ปรุ่่งแต่่งกลับป้ไปสู่ถ่้อยคำธรรมดาสาม้ญ เป็นค้ร่งสร้่างทางว้ยاعرณ์เหมือนค้ร่งสร้่างภาษาค้ร่งษาค้ (natural language) ที่ดำร่งอยู่ในภาษาที่ล้ินไหลใช้้อยู่ในช้ีวิตประจ้ำวัน และด้วยล้ักษณะเช่นน้ีค้ร่งสร้่างตัวกระทำจ้ิงสามารถสร้่างเรื่งเล้า เรื่งราว น้ิทาน คำทำน่าย (กรณ้ีหมอดู) ได้หลาย ๆ แบบ เช่นเด้ยว้กับที่เร้าสามารถสร้่างประย้อคบนค้ร่งสร้่างว้ยاعرณ์ภาษาได้ไม่รู้้จบ

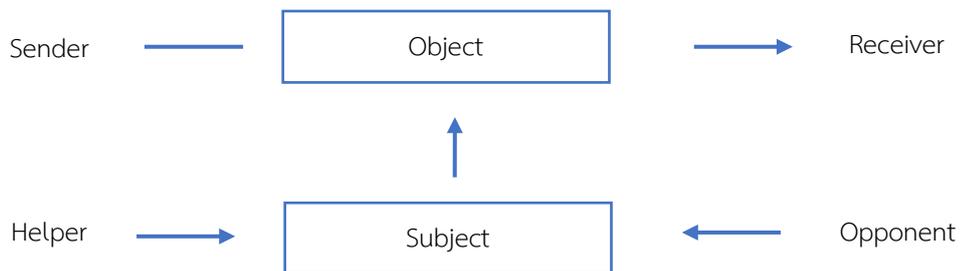
จากแนวความคิดที่กล้่าวมาช้่างต้น เกรมาสเทียบเค้ยงค้ร่งสร้่างตัวกระทำกับค้ร่งสร้่างหรือรูปแบบ (model) ที่ศาสตร้าด้านจิตวิทยาพัฒนาช้ัน โดยยกเอาความปรารธนา หรือ desire มาเป็นตัวย้องท้ิงสองค้ร่งสร้่างเข้าหากัน (Greimas, 1984, p. 215) ในการค้้นหาค้ร่งสร้่างของเรื่งเล้ากลุ่มหน้ิงสามารถทำได้โดยการรวบรวมข้อมูลจ้ำนวนมากเพื่อวิเคราะห์ตัวกระทำของทุก ๆ ตัวบ้ทออกมา แล้วส้กัดให้เหลือตัวกระทำรวมช้ิงจะทำให้เห็นถึงค้ร่งสร้่างของเรื่งเล้าได้ ในการสร้่างค้ร่งสร้่างตัวกระทำ หน้้าที่กระทำที่เกรมาสใช้เป็นแกนกลางในการสร้่างผ้ังค้ร่งสร้่างเรื่งเล้าค้ือการแสวงหา (the quest) ช้ิงทำให้เกรมาสเสนอกลุ่มตัวกระทำในล้ักษณะความส้ัมพันธ้แบบช้้วตรงช้้าม (the form of oppositions) 3 คู่ ค้ือ

subject vs object

sender vs receiver

helper vs opponent

ความส้ัมพันธ้ระหว่างตัวกระทำในค้ร่งสร้่างน้ีมีล้ักษณะเป็นพันธ้กิจ (a certain operational value) ค้ือมีศูน้ย์กลางอยู่ที่เป้าหมายความปรารธนา (the object of desire) ของประธาน (subject) และตั้งอยู่ระหว่างผู้ให้ (sender) กับผู้รับ (receiver) โดยมีผู้ช้วย (helper) กับผู้ช้ดช้วาง (opponent) เข้ามาเกี่ยวช้้องกับการกระทำของประธาน สร้่างเป็นผ้ังตัวกระทำ (actantial model) ที่เรื่ยกว่า quest model หรือท้ินพพร ประชากล (2552, น. 157-158) เรื่ยกว่าผ้ังแสวงหา

แผนภูมิที่ 1: ผ้ังแสวงหา หรือ The actantial mythical model

(Greimas, 1984, p. 207)

เกรมาส (Greimas, 1984, pp. 202-206) อธิบายตัวกระทำแต่ละคู่ดังนี้

Subject vs Object

เกรมาสกำหนดให้ความสัมพันธ์ระหว่าง subject – object เป็นความสัมพันธ์เชิงเป้าหมาย (the teleological relationship) หรือแบบ “กรรม” (transitive) คือมีตัวรับการกระทำ โดยมองว่าในเรื่องเล่าประเภทและนิทาน (folktale) ละคร (drama) ตัวกระทำสัมพันธ์กันด้วยเป้าหมายซึ่งก็คือความปรารถนา ซึ่งผลิตสร้างเรื่องเล่าที่แสดงถึงการแสวงหาเป้าหมาย (the quest) นั่นคือ subject แสวงหา object ในที่นี้จะเรียกว่า ตัวประธาน และตัวเป้าหมาย (นพพร ประชากุลใช้ว่า ผู้แสวงหา และสิ่งแสวงหา)

Sender vs Receiver

ความสัมพันธ์แบบ sender กับ receiver คือความสัมพันธ์เชิงวากยสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหา object ของ subject เรื่องเล่าแต่ละประเภทอาจมีรูปแบบตัวกระทำ subject – object และ sender – receiver ไม่เหมือนกัน ในที่นี้จะเรียกว่า ตัวผู้ให้ และตัวผู้รับ (นพพร ประชากุลใช้ว่า ผู้ให้ และผู้รับ)

เกรมาส (Greimas, 1984, pp. 203-204) กล่าวว่าในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงไวยากรณ์ของตัวแสดงที่มีหน้าที่กระทำแบบ sender และ receiver อาจพบตัวกระทำต่างกันในตัวบทที่แตกต่างกัน เช่น ในเนื้อเพลงสองท่อนของมิเชล เลอกร็องด์ (Michel Legrand) ในภาพยนตร์เพลงเรื่อง *Umbrella of Cherbourg* ความว่า “a man, a woman / an apple, a drama” สามารถวิเคราะห์ตัวกระทำออกมาได้ 3 ตัว ขณะที่ตัวกระทำในตำนานจอกศักดิ์สิทธิ์วิเคราะห์ตัวกระทำได้ 4 ตัว⁵ นอกจากนี้เราอาจพบโครงสร้างตัวกระทำแตกต่างกันในงานประเภทต่าง ๆ เช่นในโครงสร้างของเรื่องแนวรักพาฝัน (romance) และนิทาน subject มักเป็น receiver และ object มักเป็น sender ด้วย แต่ในเอกสารที่มีเนื้อหาทางธุรกิจ object กลับเป็นตัวเดียวกับ receiver เป็นต้น

Helper vs Opponent

เกรมาส (Greimas, 1984, pp. 205-206) กล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่าง helper กับ opponent โยงกับเจตจำนงที่จะกระทำ (the will to act) และการต้านไม่ให้กระทำ (the imaginary resistance) ของตัวประธานซึ่งสัมพันธ์กับความปรารถนา (desire) ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่าง helper กับ opponent จึง

⁵ ในหนังสือ *Structural Semantics* เกรมาสไม่ได้อธิบายตัวกระทำจากเนื้อเพลงของเลอกร็องด์ แต่อาจเป็นไปได้ว่าเกรมาสจัดตัวกระทำในเนื้อเพลงสองท่อนนี้อยู่ในโครงสร้างการแสวงหาความรัก โดย Subject ผู้แสวงหาและ Receiver คือ a man มี a woman เป็น Object และ Sender และมี an apple และ a drama เป็น Helper ส่วนตำนานจอกศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวถึงการค้นหาจอกที่พระเยซูทรงใช้ในพระกระยาหารมื้อสุดท้ายนั้น โครงสร้างตัวกระทำประกอบด้วย Subject ได้แก่ Hero หรือเหล่าอัศวิน Object คือ Holy Grail หรือจอกศักดิ์สิทธิ์ (ซึ่งแฝงนัยคุณค่าเชิงจิตวิญญาณ) Sender ได้แก่ God หรือพระเจ้า และ Receiver คือ Mankind อันได้แก่มวลมนุษย

มิได้สัมพันธ์กันในเชิงไวยากรณ์ แต่เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่กระทำต่อเป้าหมายความปรารถนา (object of desire) ดังกล่าว เขาจำแนกหน้าที่กระทำเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) หน้าที่กระทำการช่วยเหลือในการมุ่งสู่ความปรารถนา และ 2) หน้าที่กระทำการขัดขวาง นั่นคือเป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้ประสบความสำเร็จ ในที่นี้จะเรียกว่า ตัวสนับสนุน และตัวอุปสรรค (นพพร ประชากุลใช้ว่า ปัจจัยเกื้อหนุน/ผู้ช่วย และอุปสรรค/ผู้ขัดขวาง)

นอกจากนี้เกรมาสเสนอว่าคำคุณศัพท์เป็นตัวแสดงคุณสมบัติหรือลักษณะซึ่งใช้กำหนดการจำแนกหน้าที่กระทำของ helper และ opponent ตัวกระทำคู่นี้จึงเป็นตัวกระทำเชิงคุณลักษณะซึ่งแปรความหมายมาเป็นหน้าที่กระทำซึ่งทำให้สามารถแปรเป็นโครงสร้างไวยากรณ์ได้ เช่น willingly – unwillingly ดีความได้ถึงหน้าที่กระทำ การต่อต้าน – ไม่ต่อต้าน หรือ benevolent หมายถึงหน้าที่กระทำ “มุ่งดี” – malevolent คือหน้าที่กระทำ “มุ่งร้าย”

กล่าวได้ว่าลักษณะสำคัญของโครงสร้างตัวกระทำคือเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวประธานกับตัวเป้าหมายเป็นแกนหลัก และมีตัวกระทำต่าง ๆ มาเสริมตามหน้าที่กระทำต่าง ๆ จากฝั่งต้นแบบนี้สามารถนำมาใช้เป็นโครงสร้างต้นแบบสำหรับวิเคราะห์ตัวกระทำในเรื่องเล่าอื่น ซึ่งทำได้โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวประธาน – ตัวเป้าหมาย ในระดับเนื้อเรื่องซึ่งมีการกระทำ (to do) เกิดขึ้น ผู้วิเคราะห์ต้องตีความค้นหาตัวประธานผู้กระทำนั้นในลักษณะที่สัมพันธ์กับความปรารถนา (desire) ซึ่งมีตัวเป้าหมาย (object) เป็นปลายทางของการกระทำ

เกรมาสทดลองเสนอตัวกระทำตามโครงสร้างการแสวงหาจากการวิเคราะห์การแสวงหาของนักปรัชญาสมัยกรีก และการแสวงหาตามอุดมการณ์ลัทธิมาร์กซ์ รวมถึงการแสวงหาในเอกสารทางธุรกิจ (Greimas, 1984, p. 208-211) ทำให้เห็นว่าเราสามารถนำแนวคิดนี้มาใช้ในการศึกษา “การกระทำ” ในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ ดังนี้

ตัวกระทำในการแสวงหาของปรัชญากรีก

Subject philosopher

Object world

Sender God

Receiver mankind

Opponent matter

Helper Mind

จากรูปแบบข้างต้นนี้อาจอธิบายได้ว่าการแสวงหาของนักปรัชญากรีก ตัวประธานคือเหล่านักปรัชญา มีตัวเป้าหมายหรือสิ่งที่แสวงหาคือการทำใจเข้าโลก เกรมาสเสนอว่า ภาควัตถุ (matter) คือ

ตัวอุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถไปถึงได้ ขณะที่ภาคจิตวิญญาณ (mind) คือตัวสนับสนุนให้นักปรัชญาบรรลุนิยาม
แสวงหา โดยมีพระเจ้าเป็นตัวผู้ให้ และตัวผู้รับผลที่ได้จากการแสวงหา นั่นก็คือมวลมนุษยชาติ

ตัวกระทำในการแสวงหาตามอุดมการณ์ลัทธิมาร์กซ์

Subject man

Object classless society

Sender history

Receiver mankind

Opponent bourgeois class

Helper working class

ส่วนรูปแบบข้างต้นนี้อาจอธิบายได้ว่าการแสวงหาของอุดมการณ์ลัทธิมาร์กซ์ มีตัวเป้าหมายคือ
สังคมไร้ชนชั้น ตัวประธานผู้แสวงหาและตัวผู้รับคือมนุษย์และมวลมนุษยชาติ ชนชั้นนายทุนเป็นตัวอุปสรรค
ของการแสวงหาตามแนวคิดลัทธิมาร์กซ์ และชนชั้นแรงงานคือตัวสนับสนุนผลักดันให้การแสวงหาบรรลุผล
ส่วนตัวผู้ให้ที่จะทำให้อุดมการณ์บรรลุเป้าหมายคือประวัติศาสตร์หรือพัฒนาการการต่อสู้ระหว่างชนชั้น

ในตัวอย่างการวิเคราะห์ตัวกระทำจากเนื้อหาทางธุรกิจ เกรมาส์ใช้เอกสารที่จัดทำโดย Margot-
Duclots ซึ่งเป็นองค์การทางด้านตักแตง/อสังหาริมทรัพย์ ใน *Une enquête Clinique sur les*
comportement d'investissements (A clinical investigation on the behavior of investments)
เผยแพร่ใน *L'Économique et les sciences humaines* เอกสารนี้อยู่ลักษณะถอดบทสัมภาษณ์ (the
form of non-directed interview) ที่ผู้สำรวจจัดทำขึ้น เนื้อความในเอกสารสามารถนำมาวิเคราะห์ด้วย
ผังตัวกระทำได้ดังนี้

The subject-hero Investor

The object of the investment The health of the enterprise, its projection

The opponent The scientific and technological process

The helper The preparatory studies prior to investment

The sender The economic system

The receiver The enterprise itself

รูปแบบการแสวงหาที่เกรมาส์ค้นพบจากเอกสารทางธุรกิจนี้ คือตัวประธานที่ทำการแสวงหาคือ
นักลงทุน ตัวเป้าหมายของการแสวงหาคือตัวโครงการธุรกิจที่นักลงทุนคิดขึ้นและผลตอบแทนของกิจการ
ตัวผู้รับผลการแสวงหาได้แก่กิจการหรือธุรกิจนั่นเอง ส่วนตัวสนับสนุนการแสวงหาของตัวประธานก็คือ

ผลการวิจัยหรือการสำรวจความเป็นไปได้ของโครงการ และตัวผู้ให้คือระบบเศรษฐกิจ ขณะที่ตัวอุปสรรคคือ ปัจจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ในการวิเคราะห์ตัวกระทำในตัวบทสามประเภทที่แตกต่างกันทั้งข้อเขียน ความคิดเชิงปรัชญา และเอกสารในสื่อสิ่งพิมพ์ เกรมาสแสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องตัวกระทำและโครงสร้างการแสวงหาสามารถนำไปใช้กับตัวบทต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้เกรมาส (Greimas, 1984, p. 216) ยังหยิบยกงานของชาร์ลส์ มอรอง (Charles Mauron) นักทฤษฎีชาวฝรั่งเศส ที่วิเคราะห์วินิพนธ์ของชาร์ลส์ โบเดอแลร์ (Charles Baudelaire) มากล่าวถึง โดยเห็นว่าการค้นพบตัวแสดง (actor) หรือตัวละคร (figure) เดียวกันในบทกวีหลายบทจะทำให้สามารถรวบรวมเป็นหนึ่งตัวกระทำได้ โดยการลดทอนกลุ่มของตัวละคร (the group of figure) ลงเป็นตัวกระทำ ซึ่งทำให้พบ ‘a stable system’ ได้ นั่นคือโครงสร้างหรือฝั่งตัวกระทำนั่นเอง ตัวอย่างเช่นการที่มอรองจัดกลุ่มตัวแสดงผู้หญิง ตัวตลก คนทำกระจก สัตว์ประหลาด คนแคระ และอื่น ๆ ในบทกวีโบเดอแลร์ เป็นกลุ่มที่เรียกว่า “the carrier of chimera”⁶ นั่น เกรมาสมองว่าตัวละครเหล่านี้มีลักษณะอ่อนด้อยหรือเป็นผู้ถูกกระทำ (passive figure) การที่มอรองจัดเข้าไว้ด้วยกันเป็นกลุ่มนี้สามารถจัดเป็นหนึ่งตัวกระทำ (single actant) ในโครงสร้างเรื่องเล่าของบทกวีของโบเดอแลร์ได้

คำอธิบายของเกรมาสเกี่ยวกับการกำหนดตัวกระทำจากบทกวีของโบเดอแลร์หรือเนื้อเพลงสองบรรทัดของเลอกร็องด์ ยืนยันว่าแม้บทกวีจะมีลักษณะเฉพาะ เป็นการสื่อสารด้วยกลวิธีทางภาษาพิเศษที่แตกต่างจากข้อเขียนในภาษาธรรมชาติ รวมถึงเรื่องแต่ง (fiction) แต่ก็ยังสามารถวิเคราะห์ตัวกระทำในโครงสร้างเรื่องเล่าที่ถอดจากเนื้อความของบทกวีได้ โดยต้องนำมาประยุกต์เพื่อให้สามารถค้นหาตัวกระทำที่สัมพันธ์กันในเชิงไวยากรณ์ในกวีนิพนธ์

5. การประยุกต์แนวคิดของเกรมาสเพื่อศึกษากวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย

ในการนำแนวคิดของเกรมาสมาทดลองวิเคราะห์กวีนิพนธ์ในบทความวิจัยนี้มุ่งเสนอการประยุกต์แนวคิดของเกรมาสดังอธิบายข้างต้นมาทดลองวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทย โดยมองบทกวีเป็นตัวบทเรื่องเล่าหนึ่ง ไม่ว่าจะเนื้อหาของบทกวีจะเป็นเหตุการณ์หรือเป็นเพียงความคิดหรืออารมณ์ความรู้สึกก็ตาม แต่ในการเล่านั้นย่อมมีตัวกระทำอยู่โดยอาจปรากฏให้เห็นหรือไม่ปรากฏให้เห็นชัดเจนก็ได้ และในบทกวีที่มีเนื้อหาแตกต่างกัน อาจประพันธ์ขึ้นบนโครงสร้างความคิดและความหมายแบบเดียวกัน ซึ่งสังเกตเห็นได้จากโครงสร้างตัวกระทำชุดเดียวกัน อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่ต้องนำเสนอเพื่อปูทางไปสู่การวิเคราะห์ตัวกระทำในบทประพันธ์ประเภทกวีนิพนธ์ดังนี้

5.1 เรื่องเล่าในกวีนิพนธ์

ดังกล่าวแล้วว่ากวีนิพนธ์นั้นมีลักษณะหลากหลาย ทั้งที่มีเนื้อหาแสดงเรื่องราวของเหตุการณ์ของตัวละคร บทพรรณนาความคิด อารมณ์ ความรู้สึก โดยใช้ถ้อยคำเชิงวรรณศิลป์ มีการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ

⁶ หมายถึงกลุ่มตัวแสดงหลายลักษณะที่ไม่เข้าพวกกับกลุ่มอื่นที่จัดไว้ จึงเรียกว่าเป็น chimera หรือ “พันธุ์ผสม”

ซึ่งอาจถูกมองว่าไม่ใช่ “เรื่องเล่า” ในความหมายว่าเรื่องราวที่เล่าเหตุการณ์ ดังที่คริส บัลดิก (Chris Baldick, 1991) กล่าวถึงเรื่องเล่า หรือ narrative ว่าคือชุดเหตุการณ์หรือเนื้อเรื่อง (the story) ที่ถูกเล่าด้วยกระบวนการการเล่าเรื่อง เรื่องที่ถูกเล่าซึ่งเรียกว่าข้อความเรื่องเล่า (discourse) นั้นเกิดขึ้นจากการเลือกสรรเหตุการณ์มาจัดเรียงลำดับในแบบใดแบบหนึ่ง ซึ่งก็คือโครงเรื่อง (the plot) นั่นเอง⁷ เขายังนิยาม narrative poetry ว่าหมายถึงกลุ่มของบทกวีที่เล่าเรื่องแตกต่างจากกวีนิพนธ์เชิงละคร (dramatic poetry) และ คีตกานต์ (lyric)⁸ นิยามดังกล่าวนี้ทำให้การนำแนวคิดของเกรมาสมาใช้ในการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทยโดยทั่วไป อาจมีข้อทักท้วงถึงลักษณะ “เรื่องเล่า” ของกวีนิพนธ์

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยขอเสนอว่านอกจากกวีนิพนธ์ที่มีเรื่องราว เหตุการณ์และตัวละครซึ่งมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าตามนิยามข้างต้นแล้ว เรายังสามารถมองกวีนิพนธ์ที่มีลักษณะเป็นบทพรรณนาความคิดและอารมณ์ ความรู้สึก ว่าเป็นเรื่องเล่าได้ด้วยเช่นกัน โดยให้ความสำคัญแก่คำอธิบายของบัลดิกอีกตอนหนึ่งที่ว่า เรื่องเล่าคือเรื่องที่ถูกเล่า (narrator) เล่าสู่ผู้ฟัง/ผู้อ่าน (narratee) และคำ narrative ยังเป็นคำคุณศัพท์หมายถึง “มีลักษณะ หรือเกี่ยวข้องกับ การเล่าเรื่อง” กลวิธีของเรื่องเล่าจึงเป็นวิธีการของการเล่าเรื่อง หรือก็คือกระบวนการเล่านั่นเอง⁹ จากคำอธิบายของบัลดิกที่ยกมานี้ แม้ว่าเขาจะยังให้ความสำคัญกับลักษณะของเรื่องเล่าที่ต้องเป็น “เรื่องราว” หรือ story แต่สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือการเป็น “เรื่องที่ถูกเล่า” โดยมี “ผู้เล่า” และ “ผู้ฟัง” (หรือผู้อ่าน) และให้ความสำคัญแก่ “กระบวนการเล่าเรื่อง”

นอกจากนี้ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเล่าหรือ narrative ยังได้แปรเปลี่ยนไปพร้อมกับความแพร่หลายของแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่และวัฒนธรรมศึกษา ดังที่มาร์ก คิวรี่ (Mark Currie) กล่าวไว้ใน *Postmodern narrative theory* ว่า แวดวงวิชาการในช่วงหลังไม่ได้นิยามเรื่องเล่ากับวรรณกรรมเท่านั้น แต่การศึกษาแนวศาสตร์เรื่องเล่า (narratology) ยังขยายขอบเขตของวัตถุการศึกษาไปครอบคลุมเรื่องเล่าในชีวิตประจำวันหลากหลายประเภท เช่นภาพยนตร์ โฆษณา หนังสือพิมพ์ เพลง ภาพเขียน การ์ตูน เรื่องตลกขำขัน อีกด้วย โดยคิวรี่เห็นว่าเรื่องเล่าเป็น “ภาษา” คือเป็นสื่อในการแสดงความคิดและ

⁷ “A narrative will consist of a set of events (the story) recounted in a process of narration (or discourse), in which the events are selected and arranged in a particular order (the plot).” (Baldick, 1991, p. 165)

⁸ “...the class of poems (including ballads, epics, and verse romances) that tell stories, as distinct from dramatic and lyric poetry.” (Baldick, 1991, p. 166)

⁹ “narrative [na-rä-tiv], ..., recounted by a narrator to a narratee (although there may be more than one of each).” และ “As an adjective, ‘narrative’ means ‘characterized by or relating to story-telling’: thus narrative technique is the method of telling stories, ...” (Baldick, 1991, pp. 165-166)

แสดงการมีตัวตน อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการแสดงอัตลักษณ์หรือเสนอภาพแทนบุคคลหรือกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ อีกด้วย¹⁰

การขยายความหมายของเรื่องเล่าออกไปครอบคลุมงานศิลปะและสื่อสารอื่นได้สลายความเป็นเรื่องเล่าในฐานะลำดับเหตุการณ์ โดยขยายความหมายมาเป็นตัวบทที่สื่อความหมายผ่านสัญญาณ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปวาทภาษาหรือวจนภาษา และด้วยเหตุนี้จึงเปิดโอกาสให้การศึกษาตัวกระทำในกวีนิพนธ์มีความเป็นไปได้ แม้ไม่ได้มีเนื้อหาเป็นลำดับเหตุการณ์ หากแต่กระบวนการที่สำคัญยิ่งคือการถอดความบทกวีเป็นข้อความเรื่องเล่า (narrative discourse) ซึ่งจะทำให้เราสามารถมองเห็นการกระทำและตัวกระทำที่อยู่ในบทกวีได้

การวิเคราะห์บทกวีที่เป็นเรื่องเล่า

ในเบื้องต้น ผู้วิจัยทดลองวิเคราะห์บทกวีที่มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าชัดเจนหนึ่งเรื่อง คือบทกวี “พาราสาวัตถิ (7)” ของคมทวน คันธนู (อ้างถึงใน *กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : วิเคราะห์และสรรนิพนธ์*, 2544, น. 141) บทกวีนี้แต่งล้อ (parody) จารึกพ่อขุนรามคำแหง มีเนื้อหาเป็นบันทึกประวัติของเด็กชายคนหนึ่งซึ่งรอดถอดความได้ว่า “รอดอาศัยอยู่กับพ่อแม่ที่ถนนพระอาทิตย์ มีพี่น้อง 7 คน ทั้งหมดอยู่ด้วยความอดอยาก พี่คนหนึ่งอดข้าวตายตั้งแต่วัยเด็ก เมื่อรอดอายุได้สิบขวบได้ช่วยแม่ซึ่งขายของหาบเร่ให้พ้นจากตำรวจเทศกิจ พ่อจึงให้ชื่อว่ารอด รอดและพี่น้องต่างทำงานเลี้ยงดูครอบครัวโดยขายของตามสี่แยก ขายของเก่า เก็บขยะ เป็นหมอนวด ต่อมาพ่อแม่ตายเหลือแต่พี่น้อง ในช่วงวัยเด็กของรอด เมืองรัตนโกสินทร์มีความเป็นอยู่ยากลำบาก ผู้น้อยทำมาค้าขายใช้หนี้ ผู้มีอำนาจกระทำทุจริต ขูดรีดประชาชน ทำให้ประชาชนมีความทุกข์ยาก ต้องหาทางดำรงชีวิต ต้องไปขายแรงงานที่ต่างแดน ทิ้งให้ลูกเมียรออยู่ที่เมืองไทย”

การถอดความจากคำประพันธ์เป็นข้อความเรื่องเล่านี้ ทำให้สามารถมองเห็นหน้าที่กระทำและตัวกระทำในบทประพันธ์ได้ จากบทกวีนี้สามารถเห็นได้ถึงหน้าที่กระทำสำคัญคือการทำมาหาเลี้ยงชีวิต และสามารถกำหนดตัวกระทำได้ดังนี้

¹⁰ “So many recent studies begin by point out that narrative is not confined to literature. But however often it has been repeated, it is a key characteristic of the recent change in narratology: a massive expansion in the narratological remit, in the scope of objects for narratological analysis. Commonly cited examples of narrative in everyday life are films, music videos, advertisements, television and newspaper journalism, myths, paintings, songs, comic strips, anecdotes, jokes, stories of our holidays, and accounts of our day. In more academic contexts, there has been a recognition that narrative is central to the representation of identity, in personal memory and self-representation or in collective identity of groups such as regions, nations, race and gender. There has been widespread interest in narrative in history, in the operations of legal systems, in psychoanalysis, in scientific analysis, in economics and in philosophy. Narrative is as inescapable as language in general, or as cause and effect, as a mode of thinking and being.” (Currie, 1998, pp. 1-2)

ตัวประธาน.....ดช. รอด

ตัวเป้าหมาย.....การมีชีวิตอยู่รอด

ตัวผู้ให้.....ดช. รอด และพ่อแม่พี่น้อง

ตัวผู้รับ.....ดช. รอด และครอบครัว

ตัวสนับสนุน.....การทำมาหากินด้วยวิถีทางต่างๆ

ตัวอุปสรรค.....ทางการ (ตำรวจเทศกิจ ผู้มีอำนาจรัฐ)

ตัวประธานที่เป็นผู้แสวงหาในบทกวีนี้และกระทำการทำมาหาเลี้ยงชีวิตคือ “ดช.รอด” โดยมีการมีชีวิตอยู่รอดเป็นตัวเป้าหมาย การมีชีวิตรอดนั้นตัวผู้ให้ก็คือ ดช.รอดและครอบครัวของเขาเองที่พยายามทำมาหากินด้วยวิถีทางต่าง ๆ ทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย และพวกเขาเป็นตัวผู้รับของการแสวงหาด้วย เมื่อพิจารณาคู่ตัวสนับสนุนและตัวอุปสรรคจะเห็นว่าการทำงานมาหากินด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้นเองคือการทำให้พวกเขามีชีวิตอยู่รอด แต่มีตัวอุปสรรคขัดขวางก็คือทางการหรือเจ้าหน้าที่รัฐ

การวิเคราะห์บทกวีที่เป็นบทพรรณนาความคิดและอารมณ์ความรู้สึก

บทกวีอีกลักษณะหนึ่งคือบทพรรณนาความคิดหรืออารมณ์ความรู้สึก บทกวีลักษณะนี้ดูเหมือนไม่มี “เนื้อเรื่อง” เนื่องจากเป็นการแสดงความคิด คร่ำครวญ แสดงอารมณ์ความรู้สึก ชื่นชมสรรเสริญ แสดงความมุ่งมาดปรารถนา หรือแสดงการตำหนิติเตียน เป็นต้น ทำให้ยากในการวิเคราะห์หน้าที่กระทำและตัวกระทำ การวิเคราะห์บทกวีเหล่านี้นอกจากถอดความเพื่อแสดงเนื้อหาที่บทกวีต้องการสื่อแล้ว สิ่งสำคัญคือการค้นหาการกระทำหลักของตัวบทเพื่อถอดเป็นหน้าที่กระทำ แล้วจึงจะค้นหาตัวกระทำที่สัมพันธ์กับหน้าที่กระทำนั้นได้ ปัญหาคือเมื่อบทกวีไม่มีเนื้อเรื่องอาจทำให้ค้นหา “การกระทำ” ได้ลำบาก ผู้วิจัยจึงเสนอให้ใช้แนวคิดเรื่อง “มาลา” ตามหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร (2511) มาช่วยในการวิเคราะห์หน้าที่กระทำในข้อความเรื่องเล่า กำชัย ทองหล่อ (2530, น. 250-253) ได้อธิบายไว้ในหนังสือ*หลักภาษาไทย* สรุปได้ว่า มาลาคือระเบียบของกริยาที่แสดงเนื้อความลักษณะต่าง ๆ แบ่งเป็น 5 ชนิด คือ

ระเบียบของกริยาที่แสดงเนื้อความบอกเล่า แสดงความคิดเห็นหรือความแนะนำตักเตือน แสดงความปฏิเสธ หรือแสดงความซักถาม เรียกว่านิเทศมาลา

ระเบียบของกริยาที่แสดงเนื้อความคาดหมาย ความแบ่งรับแบ่งสู้ หรือความไม่แน่ใจ เรียกว่าปริกัลปมาลา

ระเบียบของกริยาที่แสดงเนื้อความเชื่อใจหรือมั่นใจว่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เรียกว่าศักดิ์มาลา

ระเบียบของกริยาที่แสดงเนื้อความบังคับ อ้อนวอน ขอร้อง สั่ง ห้าม แนะนำหรือตักเตือน เรียกว่าอาณัติมาลา

ระเบียบของกริยาที่แสดงลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ กริยาทำหน้าที่เป็นประธาน เป็นกรรม เป็นส่วนขยาย เรียกว่าสภาวะมาลา

มาลาชนิดต่าง ๆ นี้จำแนกด้วยคำกริยาที่ปรากฏ ซึ่งสัมพันธ์กับประธานและกรรม(ถ้ามี) ดังนี้เมื่อนำมาใช้พิจารณาข้อความเรื่องเล่าของบทกวีที่ถอดความแล้วว่าข้อความเรื่องเล่านั้นมีเนื้อความตามมาลาประเภทใด จะช่วยทำให้เห็น “การกระทำ” ในบทกวีชัดเจนมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ตีความถึงตัวประธานและตัวเป้าหมายต่อไปได้แม้ว่าตัวกระทำจะไม่ปรากฏในบทกวี

ในประเด็นเรื่องการไม่ปรากฏของตัวกระทำนี้ (the absence of one or more of the actants) เกรมาส (Greimas, 1984, pp. 212-213) ยกพรตนะของซูริโอที่วิเคราะห์บทละครมาอธิบาย โดยกล่าวว่า ซูริโอเสนอว่าการที่ตัวแสดงไม่ปรากฏเด่นชัดหรือปรากฏในตอนท้ายเรื่องนั้นเป็น dramatic effects หรือผลกระทบเชิงละคร กล่าวคือการหายไปนั้นเป็นกลวิธีในการเสนอเรื่องราว มิได้หมายความว่าตัวแสดงมิได้ไม่ปรากฏหรือไม่มีอยู่ ในทำนองเดียวกัน การไม่ปรากฏของตัวกระทำในบทกวีจึงสามารถตีความถึงการมีอยู่ของตัวกระทำนั้นได้เช่นกัน ดังนั้นเกรมาสจึงมองการไม่ปรากฏของตัวกระทำว่าตัวกระทำมิได้หายไปจริง แม้ไม่ปรากฏแต่ก็เป็นการไม่ปรากฏที่ต้องตีความถึงการมีอยู่ของตัวกระทำนั้นด้วย

ในที่นี้ผู้วิจัยจะทดลองวิเคราะห์บทกวีซึ่งเป็นบทพรรณนาความคิดและไม่ปรากฏตัวแสดงชัดเจนได้จากบทกวีบทที่ 12 ในหนังสือ *เพลงขลุ่ยผิว* ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ (2526) ซึ่งไม่ปรากฏชื่อบท มีความว่า “ฟังซิเสียงความเงียบ / อันหันเพียบปริมณฑล / ในน้ำอันฉ่ำชล / ในแดดทุ่งคลุ้งกระไอ / หิ่งหรีดไม่กรีดเสียง / เรไรเสียงไม่เรไร / เรียวหญากระยาใบ / กระชิบแผ่วอยู่พึมพำ / ไม่ไล่ระกะกิง / ก็แจกก้านกระจายคำ / ชาวเงียบอันเพียบงำ / สงบพอจำเพาะยิน / สร้างงานสู่โลกกว้าง / จงคืนร่างสู่แผ่นดิน / คือถ้อยที่ร้อยริน / อันจารึก ณ แหล่งหลุม”

บทกวีนี้อาจถอดเนื้อความได้ว่า “จงฟังเสียงความเงียบในธรรมชาติที่รายรอบซึ่งสรรพสิ่งกำลังทำงานของตนอย่างเงียบ ๆ เพื่อโลก ดังนั้นจงสละร่างเพื่อทำงานให้แก่โลกเช่นกัน และการงานนั้นเองคือเครื่องหมายของคุณค่าที่จะจารึกไว้ในโลก” เมื่อถอดความแล้วจะเห็นว่าบทกวีนี้มีลักษณะมาลาแสดงความแนะนำหรือบอกให้ทำ คือให้ “ทำงานเพื่อโลก” ซึ่งก็คือทำงานเพื่อผู้อื่น เราอาจวิเคราะห์ตัวกระทำในบทกวีได้ดังนี้

- ตัวประธาน.....มนุษย์ (ไม่ปรากฏ)
- ตัวเป้าหมาย.....คุณค่าความเป็นมนุษย์
- ตัวผู้ให้.....โลก และความไม่เห็นแก่ตัวเอง
- ตัวผู้รับ.....มนุษย์
- ตัวสนับสนุน.....การทำงานเพื่อโลก
- ตัวอุปสรรค.....ไม่มี

ในบทกวีนี้ ตัวเป้าหมายคือการแสวงหาคคุณค่าความเป็นมนุษย์ ตัวประธานผู้ทำการแสวงหาก็คือมนุษย์ ซึ่งแม้ไม่ปรากฏแต่สามารถตีความได้จากข้อความอันแสดงมาลาประเภทแนะนำหรือบอกให้ทำ เนื่องจากการบอกกับผู้อ่าน ส่วนตัวสนับสนุนในการที่มนุษย์จะแสวงหาคคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่บทกวีเสนอก็คือการทำงานเพื่อโลกหรือเพื่อผู้อื่น และโลกรวมถึงความไม่เห็นแก่ตัวเองคือตัวผู้ให้ที่มอบคุณค่ามนุษย์ให้แก่มนุษย์ซึ่งเป็นตัวผู้รับ

5.2 การแปลความหมายทางวรรณศิลป์

เนื่องจากกวีนิพนธ์เป็นการสื่อความด้วยภาษาพิเศษ คือ “ภาษากวี” ทำให้ความหมายของบทประพันธ์มีได้สื่อออกมาอย่างตรงไปตรงมา แต่ผ่านสำนวนโวหาร ความเปรียบ รวมถึงน้ำเสียง สีลา การถอดเนื้อความบทกวีจึงต้องฝ่าด่านการแปลภาษาวรรณศิลป์ ถอดความออกเป็นความหมายที่บทกวีสื่อ เพื่อค้นหา “การกระทำ” และ “ตัวกระทำ” ของแต่ละเรื่องเล่าในบทกวี ในที่นี้จะแสดงการวิเคราะห์บทกวี 2 บท ดังนี้

บทกวี “ปณิธานของกวี”

ในการทดลองวิเคราะห์ตัวกระทำจากบทกวีที่สื่อความหมายแฝงผ่านความเปรียบ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างบทกวี “ปณิธานของกวี” ของอังคาร กัลยาณพงศ์ (2507, น. 5)¹¹ ซึ่งใช้กลวิธีการสื่อความด้วยความเปรียบหรือภาษาภาพพจน์ตลอดทั้งบท เช่น โคลงบทแรก “ฉันทเอาฟ้าห่มให้ หายหนาว / ดึกตื่นกินแสงดาว ต่างข้าว / น้ำค้างพร่างกลางหวาด หาดิม / ไหลหลังกวีไว้เช้า ชั่วฟ้าดินสมัย” กล่าวถึงการสร้างสรรค์บทกวีจากการเสพธรรมชาติรอบตัวโดยเปรียบกับการเสพอาหารและสิ่งของเครื่องใช้ หรือในโคลงบทที่ 4 ความว่า “จิตกาธารกรุ่นไหม้ โฉมไป กิติ / กายรำห่อมแรงใจ ไปแล้ว / จุติที่ภพไหน ภพนั้น / ขวัญท่วมทิพย์รุ่งแก้ว ร่วงน้ำมณีสมัย” เนื้อหาของบทกวีอาจถอดความได้ว่า “ฉันทเสพธรรมชาติ พลีใจสรรสิ่งวิเศษ สร้างสรรค์บทกวีเพื่อประโลมโลก เพื่อกอบกู้จิตวิญญาณที่แม้ชีวิตผ่านกาลเวลาและจะสูญสลาย หากวิญญาณจะคงเป็นอมตะด้วยบทกวี ร่างกายอาจมอดไหม้เป็นธุลี วิญญาณจะไปจุติใหม่ในชาติภพใด แต่บทกวีจะคงคุณค่าไม่สูญหาย อักษรอันจารเป็นบทกวีสร้างความมหัศจรรย์ ดังฝนดับร้อน พาใจโลดลิ่วจินตนาการ คุณค่าของบทกวีนี้คงอยู่ตลอดกาล ดังนี้ข้ายอมสละอุทิศทั้งชีวิต หวังเนรมิตสร้างบทกวีดังงาม ขอให้วิชากวีดำรงคงคุณค่าศักดิ์สิทธิ์ดังดอกไม้ฟ้าร่วงมายังโลก” เป็นการกล่าวถึงคุณค่าอมตะของกวีนิพนธ์โดยแสดงความตรงข้ามระหว่างการสิ้นสลายของร่างกายกับความยั่งยืนเป็นอมตะของบทกวี

ข้อความเรื่องเล่านี้ของบทประพันธ์มีลักษณะมาลาแสดงความมั่นใจแนใจในการกระทำของตนเอง สามารถวิเคราะห์หน้าที่กระทำหลักในตัวบทได้ว่าเป็นการสร้างสรรค์บทกวี และวิเคราะห์ตัวกระทำในบทประพันธ์ได้ดังนี้

¹¹ บทกวีนี้ในหนังสือกวีนิพนธ์ ของอังคาร กัลยาณพงศ์ ฉบับพิมพ์ครั้งแรก ปี 2507 ชื่อบทกวีในสารบัญชพิมพ์ว่า “ปณิธานกวี” แต่ในหนังสือหน้าที่พิมพ์บทกวีนี้ใช้ชื่อเรื่องว่า “ปณิธานของกวี” ซึ่งเป็นคนละบทกับ “ปณิธานกวี” ในเล่ม *ปณิธานกวี*

ตัวประธาน.....ฉัน/ข้า

ตัวเป้าหมาย.....การอ้างวิชาวิ การอ้างคุณค่าความสูงส่งของบทกวี

ตัวผู้ให้.....ฉัน/ข้า

ตัวผู้รับ.....วิชาวิ/บทกวี

ตัวสนับสนุน.....การสละอุทิศชีวิตและจิตใจ จินตนาการ การประพันธ์บทกวีด้วยความทุ่มเท

ตัวอุปสรรค.....ไม่มี

ในบทกวีนี้ ตัวประธานผู้แสดงความมุ่งหมายในการสร้างสรรค์บทกวีคือฉันหรือข้า ตัวเป้าหมายของการกระทำคือการอ้างวิชาวิหรือการอ้างคุณค่าความสูงส่งของบทกวี โดยกล่าวถึงตัวสนับสนุนอันได้แก่ การสละอุทิศชีวิตจิตใจกระทั่งถึงความคิดจินตนาการของฉันหรือข้า และไม่มีตัวอุปสรรคถูกกล่าวถึงในตัวของส่วน ผู้รับผลของการกระทำนั้นหาใช่ตัวกวี แต่เป็นบทกวีและวิชาวิซึ่งสัมพันธ์กับตัวเป้าหมายของการแสวงหา

บทกวี “กูเป็นนิสิตนักศึกษา”

น้ำเสียงคือสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งส่งผลต่อความหมายของบทกวี ซึ่งอาจทำให้บทกวีมีความหมายพลิกผันจากเนื้อความที่ปรากฏได้ ผู้วิเคราะห์จึงจำเป็นต้องพิจารณาตีความน้ำเสียงของบทกวีอย่างแม่นยำเพื่อจะตีความและเข้าใจความหมายของบทกวี ซึ่งเราอาจใช้แนวคิดเรื่องความหมาย 4 ประเภทที่ ไอ. เอ. ริชาร์ดส์ (I. A. Richards) เสนอไว้¹² หรือใช้แนวทางอื่นขึ้นอยู่กับผู้วิเคราะห์ เมื่อตีความเนื้อหาของบทกวีได้แล้วจึงจะวิเคราะห์หน้าที่กระทำและตัวกระทำต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

ในการทดลองวิเคราะห์ตัวกระทำจากบทกวีที่สื่อความหมายแฝงผ่านน้ำเสียง ตัวอย่างที่จะใช้ในการวิเคราะห์ตัวบทลักษณะนี้คือบทกวี “กูเป็นนิสิตนักศึกษา” ของสุจิตต์ วงษ์เทศ ที่ความหมายตรงกับความหมายแฝงมีความหมายตรงข้ามกันอันเกิดจากกลวิธีการใช้น้ำเสียงเสียดสีประชดประชัน บทกวีนี้หากถอดความตามความหมายตรง เนื้อความดูเหมือนเป็นการบอกเล่ากิจกรรมของนิสิตนักศึกษา ทั้งการไปงานลีลาศยามราตรี การเที่ยวราตรี การเที่ยวผู้หญิง การแสวงหาความสุขใส่ตัว โดยการศึกษาในมหาวิทยาลัยเป็นเพียงเครื่องสำอางสถานะทางสังคม แต่หากพิจารณาน้ำเสียงและอารมณ์ที่สอดแทรกอยู่จะเห็นได้ว่าเป็นการประชดประชันสื่อความหมายในทางไม่เห็นด้วยกับการกระทำของนิสิตนักศึกษาที่กล่าวมา เช่น “กูเป็นนิสิตนักศึกษา วาสนาสูงส่งสโมสร / ย่ำค่ำกูจะย่าไปงานบอลล์ เสพเสน่ห์เกสรสุมาลี / กูเป็นนิสิตนักศึกษา พริ้งสง่างามผาดเพียงราชสีห์ / มั่นสมองของสยามธานี คินนี้กูจะ نابให้หน้าใจ / กูเป็นนิสิตนักศึกษา เจ้าข้ารู้จักกูหรือไหม / หัวเข็มขัดกัลลัดกระดุมปุมเน็คไท หลีกไปหลีกไปอย่ากีดทาง ... กูอยู่มหาวิทยาลัย รู้ไหมเห็นไหมดีไหม / อีกไม่นานเราก็ต่างจะตายไป กอบโกยใส่ตัวเองเสียก่อนเลย” ดังนั้นเมื่อถอดนัยความหมายที่ซ่อนอยู่

¹² ความหมาย 4 ประเภท คือ sense หมายถึงความหมายตามคำ feeling หมายถึงความหมายเชิงอารมณ์ความรู้สึก tone หมายถึงความหมายเชิงทัศนคติที่แสดงผ่านน้ำเสียง และ intention หมายถึงความหมายเชิงเจตนา

จะเห็นว่าบทกวีนี้มีลักษณะมาลาแสดงความตักเตือนโดยการวิพากษ์วิจารณ์ ผลที่มุ่งหวังคือการเปลี่ยนพฤติกรรมของนิสิตนักศึกษาให้หันมาครุ่นคิดถึงความหมายของการศึกษาในมหาวิทยาลัยและบทบาทหน้าที่ของนิสิตนักศึกษาที่ไม่ใช่การแสวงหาความสุขส่วนตัว ซึ่งเป็นความหมายที่ตรงข้ามกับถ้อยคำในตัวบท น้ำเสียงที่ประชดประชันเป็นกลวิธีที่ก่อให้เกิดความหมายดังกล่าว การกระทำหลักของบทกวีนี้จึงเป็นการเสนอให้ “ตั้งคำถามต่อบทบาทหน้าที่ของนิสิตนักศึกษาและความหมายของการศึกษา” ซึ่งซ่อนไว้ เราอาจจำแนกตัวกระทำในบทกวีได้ดังนี้

ตัวประธาน.....นิสิตนักศึกษา

ตัวเป้าหมาย.....การมีจิตสำนึกและตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของนิสิตนักศึกษา

ตัวผู้ให้.....ไม่มี

ตัวผู้รับ.....ไม่มี

ตัวสนับสนุน.....ไม่มี

ตัวอุปสรรค.....ความเยอหยิ่งอหังการในสถานภาพนิสิตนักศึกษา การแสวงหาความสุขใส่ตัว

จากการกระทำหลักของบทกวีสามารถวิเคราะห์ได้ว่าตัวประธานผู้กระทำการตั้งคำถามนั้นก็คือนิสิตนักศึกษา ตัวเป้าหมายของการแสวงหาโดยการตั้งคำถามนั้นคือการมีจิตสำนึกและตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของนิสิตนักศึกษา อย่างไรก็ตาม ในบทกวีนี้ไม่แสดงถึงการบรรลุเป้าหมายของการแสวงหาเห็นได้จากบาทสุดท้าย ทำให้ไม่มีตัวผู้รับและตัวผู้ให้ รวมถึงตัวสนับสนุน คงเหลือแต่ตัวอุปสรรคที่ปรากฏตลอดทั้งตัวบท ซึ่งลดทอนเป็นตัวกระทำเดียวกันได้ นั่นคือความเยอหยิ่งอหังการและการแสวงหาความสุขของนิสิตนักศึกษาเอง

5.3 การแสวงหาลักษณะร่วมจากการวิเคราะห์ตัวกระทำในกวีนิพนธ์

นอกจากการวิเคราะห์ตัวกระทำของแต่ละตัวบทแล้ว เกรมาสเสนอว่าเราสามารถค้นหาโครงสร้างของเรื่องเล่าได้โดยการรวบรวมข้อมูลจำนวนมากเพื่อวิเคราะห์ตัวกระทำของทุกตัวบทออกมา และสกัดให้เหลือตัวกระทำร่วม อันจะทำให้เห็นถึงโครงสร้างของเรื่องเล่าได้ และเกรมาสยังเสนอว่าโครงสร้างตัวกระทำคล้ายกับโครงสร้างหรือรูปแบบ (model) ที่ศาสตร์ด้านจิตวิทยาพัฒนาขึ้น กล่าวคือตัวบทคือการแสดงออกทางความคิด ตัวบทจำนวนมากที่มีจุดร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจเป็นผู้แต่งหรือแนวคิด (theme) ตัวบทจำนวนมากนั้นเป็นเสมือนเครือข่ายจิตไร้สำนึก หรือ the unconscious network และเราอาจค้นพบจิตไร้สำนึกที่มีร่วมกันของตัวบทจำนวนมากได้จากการวิเคราะห์กลุ่มตัวบทที่รวบรวมได้ (Greimas, 1984, p. 215)

ในที่นี้จะทดลองวิเคราะห์ตัวกระทำในบทกวี 4 บท เพื่อแสดงให้เห็นการประยุกต์แนวคิดของเกรมาสมาใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะร่วมทางความหมายที่ซ่อนอยู่ในโครงสร้างตัวกระทำกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย โดยเลือกกวีนิพนธ์ที่มีเนื้อเรื่องต่างกัน มีแนวเนื้อหาต่างลักษณะกัน คือบทกวีที่แสดงเรื่องราวและบทกวีที่แสดงความคิดหรืออารมณ์ความรู้สึก แต่งขึ้นในช่วงเวลาที่ไม่ห่างกันหรือเรียกได้ว่าร่วมสมัยกัน และกำหนดให้

มีจุดร่วมกันคือมีถ้อยคำเกี่ยวข้องหรือสะท้อนการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจปรากฏอยู่ในบทกวี ในการวิเคราะห์นี้ ผู้วิจัยสรุปเลือกบทกวีของโชคชัย บัณฑิต' จากรวมบทกวี *บ้านเก่า* (2554, พิมพ์ครั้งแรก 2544) จำนวน 2 บท คือ “นครเมฆา” ซึ่งกล่าวถึงวิถีชีวิตคนเมืองที่แสวงหาความสุขในห้างสรรพสินค้า และ “มิตรภาพในตรอกซอย” ซึ่งกล่าวถึงร้านขายของชำในเมืองที่มีร้านสะดวกซื้อเปิดใหม่มาแย่งลูกค้า และบทกวีของ 'รุญ ระนอง จากรวมบทกวี *ทะเลดาว* (2533) จำนวน 2 บท คือ “เพลงไพร” ซึ่งกล่าวถึงชานาในชนบทที่ร่อนเพื่อจะทำนา และ “ซุง และ ทRAY” ซึ่งกล่าวถึงความสูญเสียของชาวบ้านในชนบทภาคใต้จากเหตุการณ์ซุงถล่ม การเลือกตัวบทที่ต่างเนื้อหาและต่างลักษณะกันนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นรูปแบบตัวกระทำที่ปรากฏซ้ำกันในโครงสร้างซึ่งสะท้อนความคิดในการสร้างตัวบทร่วมกันบางประการ

บทกวี “นครเมฆา”

บทกวี “นครเมฆา” ของโชคชัย บัณฑิต' มีเนื้อหาวิจารณ์การใช้ชีวิตคนเมืองโดยกล่าวถึงรูปแบบชีวิตที่แตกต่างกันแต่ดำรงอยู่ควบคู่กันโดยสื่อความหมายด้วยสถานที่ คือในห้างสรรพสินค้าและนอกห้างสรรพสินค้า บทกวีเปรียบเทียบสถานที่ในห้างสรรพสินค้าเป็นสรวงสวรรค์ตามคติไตรภูมิ ซึ่งเป็นเสมือนสวนสนุกที่สร้างความสุขชั่วคราว ความว่า “เขาพระสุเมรุเป็นหลักโลก / ดินนีย์แลนด์อุบลอนต์ตั้งไตรภพ” ผู้คนที่มาจับจ่ายใช้สอยในห้างเปรียบเป็นเทวดานางฟ้า และกล่าวถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ในสวรรค์ เช่น “วณิชนกรคือสักกะ / ทรัพย์คือสรณะแห่งสมัย” หรือ “มุมนั้นต้นกัลปพฤกษ์ / นึกพลางอ้างบัตรจากหัตถา / แจงเลขเอกสิทธิ์อิสรา / สรรพสิ่งยิ่งค่าก็มาคัล” บทกวีเปรียบขอบเขาจักรวาลเป็นระบบทุนนิยมที่โอบรอบครอบคลุมการใช้ชีวิตของผู้คน ส่งเสริมให้เกิดการบริโภคเพื่อแสวงหาความสุขดังที่ว่า “จอมเขาจักรวาลไพศาลระบบ / เปี่ยมทุนหนุนค่างคางคาง / สยบวิถีโลกีย์วัตร” หากแต่ความสุขเหล่านี้ก็เป็นเพียงความสุขจอมปลอมเนื่องจากสภาพแท้จริงภายนอกห้างสรรพสินค้าทุกซอกนั้นเปรียบเหมือนนรกโลกกันต์ และชาวกรุงเทพฯ คือสัตว์โลกที่ต้องประสบกับโลกที่แท้จริงเมื่อออกจากห้างสรรพสินค้า ทว่าสองโลกนี้ดำเนินอยู่คู่กันไปบนวิถีบริโภคนิยม “ตราบพระสุเมรุไม่เอนโยก / บริโภคนิยมไม่เคยย่น / ต่างอยู่ร่วมยุคทุกวัน / แต่เหมือนต่างกลับต่างชั้นฟ้า” บทกวียังมีน้ำเสียงเสียดสีแสดงถึงความไม่เห็นด้วยกับวิถีชีวิตเช่นนั้น

เมื่อถอดความหมายและน้ำเสียงของบทกวีแล้วจะเห็นว่าบทกวีนี้มีลักษณะมาลาเป็นการปฏิเสธการดำรงชีวิตและแสวงหาความสุขของคนเมืองในแบบที่ปรากฏในบทกวี จึงสามารถวิเคราะห์การกระทำหลักในบทกวีคือการดำรงชีวิตหรือการใช้ชีวิต โดยมีเป้าหมายคือความสุขที่แท้ และสามารถวิเคราะห์ตัวกระทำได้ดังนี้

ตัวประธาน.....ผู้คนในเมือง

ตัวเป้าหมาย.....ความสุขแท้

ตัวผู้ให้.....ไม่มี

ตัวผู้รับ.....ไม่มี

ตัวสนับสนุน.....ไม่มี

ตัวอุปสรรค.....สภาพชีวิตในเมือง ทุนนิยม บริโภคนิยม

รูปแบบตัวกระทำนี้มีตัวประธานคือผู้คนที่อาศัยอยู่ในเมือง ตัวเป้าหมายของการใช้ชีวิตอยู่คือความสุขที่แท้ แต่สภาพชีวิตในเมืองรวมทั้งวิถีการบริโภคแบบทุนนิยมไม่สามารถให้ได้ จึงเป็นตัวอุปสรรคของการแสวงหาโดยที่ไม่มีตัวสนับสนุนให้ตัวประธานบรรลุเป้าหมายจึงไม่มีตัวผู้ให้และตัวผู้รับ

บทกวี “มิตรภาพในตรอกซอย”

บทกวี “มิตรภาพในตรอกซอย” ของโชคชัย ภัณฑิต’ กล่าวถึงร้านขายของชำที่ตั้งอยู่ในตรอกซอยซึ่งเป็นเพียงร้านเล็ก ๆ เมื่อเทียบกับร้านสะดวกซื้อซึ่งขยายตัวตั้งอยู่ทุกหนแห่ง แย่งลูกค้าของร้านขายของชำด้วยทำเลที่ดีกว่า ความว่า “สะดวกซื้อคือร้านศูนย์การค้า / ฉกขาประจำของชำเรา / ยิ่งมินิมาร์ทระบาดทั่ว / เสนอตัวปากตรอกซอยอับเฉา” ความเย็นสบายจากเครื่องปรับอากาศ กลยุทธ์การตลาดราคาสินค้า และการตลาดอื่น ๆ ที่ร้านขายของชำไม่สามารถแข่งขันได้ดังที่บรรยายว่า “แอร์คอนดิชั่นร้อนบรรเทา / กระจกหน้าความร้อนร้าวลดราคา ... ร้านขายของชำแสนซ้ำซาก / ด้อยยุทธการหมดร้านค้า / ไร้บัตรเพิ่มค่าสมาชิก ฯลฯ” แต่ร้านขายของชำนั้นมีจุดเด่นที่เหนือกว่าคือมิตรจิตมิตรภาพ ความไวเนื้อเชื่อใจ มีลูกค้าแวะเวียนมาซื้อของเป็นประจำ ดังในตอนท้ายของบทกวีกล่าวว่า “ขาดเหลือเชื่อใจไว้พูดจา / เครียดสูงค่ากว่าสมาชิก / จึงคนเข้าออกในตรอกกว้าง / ไม่ร้างมิตรไม่ตักตัก / อาจเป็นขจรร้อนเหงื่อซิก / ก่อนพลิกฐานะขาประจำ” ทำให้ร้านขายของชำยังมีลูกค้า มีรายได้ และดำรงอยู่ได้

บทกวีนี้มีเนื้อเรื่องที่เล่าเรื่องชัดเจน สามารถถอดการกระทำหลักได้โดยไม่ต้องวิเคราะห์มาลาก็ได้ แต่หากวิเคราะห์มาลากี้กล่าวได้ว่าเป็นมาลาแบบบอกเล่า เล่าถึงการดำรงอยู่ของร้านค้าของชำหรือเจ้าของร้านค้าของชำ การกระทำหลักคือการทำมาค้าขาย เป้าหมายคือลูกค้าและรายได้ สามารถวิเคราะห์ตัวกระทำได้ดังนี้

ตัวประธาน.....ร้านขายของชำ

ตัวเป้าหมาย.....ลูกค้า รายได้ การดำรงกิจการ

ตัวผู้ให้.....ลูกค้า

ตัวผู้รับ.....ร้านขายของชำ

ตัวสนับสนุน.....มิตรจิตมิตรภาพ วิถีชุมชน

ตัวอุปสรรค.....ร้านสะดวกซื้อ กลยุทธ์การตลาด นายทุนใหญ่

รูปแบบตัวกระทำนี้มีตัวประธานคือร้านขายของชำ ตัวเป้าหมายคือลูกค้าและรายได้ซึ่งจะทำให้ร้านขายของชำสามารถดำรงกิจการอยู่ได้ ตัวอุปสรรคที่ขัดขวางคือร้านสะดวกซื้อซึ่งเป็นของกลุ่มทุนใหญ่และ

กลยุทธ์การตลาดที่แย่งลูกค้าไป แต่การแสวงหาของตัวประธานมีตัวสนับสนุนคือไมตรีจิตมิตรภาพตามวิถีชุมชน ทำให้ตัวประธานเป็นตัวผู้รับที่บรรลุเป้าหมายโดยลูกค้าคือตัวผู้ให้

บทกวี “เพลงไพร่”

บทกวี “เพลงไพร่” ของ ‘รัฐ ระโนด’ กล่าวถึงชาวนาที่รอฝนทำนา เนื้อความของบทกวีนี้เป็นเสียงของกวีที่เปล่งแทนเสียงของชาวนา พรรณนาสภาพธรรมชาติช่วงเข้าฤดูฝนที่พร้อมเอื้อให้พืชพันธุ์เติบโต เช่น “อึ่งอ่างอิงอลฝนพร่างพราย / กบเขียดเรียงรายคืบคืบพริ้ว ... เมฆมืดซัดม่านวิมานดำ / ลำนํ้าแห่งวสันต์เริ่มบรรเลง / ไพรยปรายสายชานพรมบ้านป่า / ปลอบปลุกพฤษภาให้บานเป่ง” ฝนที่ตกช่วยปล้างความทุกข์จากความแห้งแล้ง สร้างความหวังให้เหล่าชาวนาพากันเตรียมการทำงานร่วมกัน ดังที่ว่า “ลืมนวดร้าวร่นทุรนแต่หนหลัง / ลบรอยแยกแตกกระแหงที่แห้งกรัง / สร้างความหวังอันแสนหวานละลานตา / พรุ้งนี้คนจะทันทุ่งก่อนรุ่งสาง / ลงถากถางแต่งลานเตรียมหว่านกล้า” เสียงเล่าบทกวีแสดงความหวังว่าธรรมชาติจะเอื้อให้ช่วงอกงามมีผลผลิต สร้างรายได้ให้ชาวนาสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดต่อไปได้โดยมีเงื่อนไขว่า “หากฟ้าดินไม่วิปริตผิดธรรมดา / ข้าวงามตา, คงรอดตายไปอีกปี” จากบทสรุปท้ายนี้ตีความได้ว่าในทางกลับกัน หากธรรมชาติไม่เป็นไปตามฤดูกาล ชาวนา ก็ไม่สามารถทำนามีผลผลิตสร้างรายได้ได้ เนื่องจากไม่ได้ผลผลิตที่จะขายในตลาดตามวิถีทุนนิยม ซึ่งจะทำให้ชาวนา “ไม่รอด” ต้องมีชีวิตอยู่ยากลำบากต่อไป โดยนัยนี้จึงสื่อความหมายถึงทุนนิยมที่เป็นอุปสรรคในการแสวงหา แต่เป็นตัวกระทำที่ไม่ปรากฏดังที่เกรมาสอธิบายไว้

บทกวีนี้มีลักษณะมาลาแบบบอกเล่า แต่เนื้อความส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการพรรณนาสภาพธรรมชาติ ในการวิเคราะห์โครงสร้างจำเป็นต้องลดทอนลงเป็นตัวกระทำหนึ่ง คือ “ธรรมชาติ” ตัวแสดงในเรื่องคือชาวนา การกระทำหลักของเรื่องคือการรอฝนทำนา โดยมีเป้าหมายคือรายได้จากผลผลิตข้าว จึงสามารถวิเคราะห์ตัวกระทำได้ดังนี้

ตัวประธาน.....ชาวนา

ตัวเป้าหมาย.....รายได้จากผลผลิตข้าวจากการทำนา และการอยู่รอด

ผู้ให้.....ธรรมชาติ

ตัวผู้รับ.....ชาวนา

ตัวสนับสนุน.....ธรรมชาติ วิถีชุมชน

ตัวอุปสรรค.....ธรรมชาติ ระบบทุนนิยม

รูปแบบตัวกระทำนี้มีตัวประธานคือชาวนา ตัวเป้าหมายคือการอยู่รอดซึ่งมาจากรายได้จากการขายผลผลิตข้าว ในการแสวงหา ตัวอุปสรรคคือระบบทุนนิยมที่บีบคั้นให้ชาวนาต้องทำนาเพื่อค้าขาย และธรรมชาติที่ไม่เอื้อต่อการเพาะปลูก ขณะที่ตัวสนับสนุนให้ตัวประธานบรรลุเป้าหมายคือธรรมชาติเช่นกัน หากแต่เป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ตัวสนับสนุนอีกตัวหนึ่งคือวิถีชุมชนที่ชาวนาช่วยกันทำนา ทำให้ตัวประธานเป็นตัวผู้รับโดยธรรมชาติเป็นตัวผู้ให้

บทกวี “ซุง และ ทราย”

บทกวี “ซุง และ ทราย” ของ ‘รัฐ ระโนด’ มีลักษณะเป็นบทพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก เนื้อความ บทกวีนี้พรรณนาความโศกสลดจากอุบัติเหตุทางธรรมชาติที่เกิดน้ำป่าพัดพาซุงและโคลนทรายมาท่วมทับ หมู่บ้านในภาคใต้ ทำให้ชาวบ้านบางเสียชีวิต บางสูญเสียบ้านที่อยู่อาศัยและทรัพย์สิน ความว่า “ซุงซัด, ทรายซ้ำ กระหน้าซาก / น้ำนรกถกกระซอกให้สูญหาย / ชีวิตคนมาป่นปี้เพราะผีพราย / ล้มกลิ้งทั้งหญิงชายทุเรียน ชาน” ธรรมชาติสร้างความเสียหายแต่ในทรรศนะของกวี เขามีได้กล่าวโทษธรรมชาติ กลับกล่าวโทษมนุษย์ ผู้เป็นต้นเหตุให้ธรรมชาติเกิดเป็นอุบัติเหตุครั้งนี้ ดังที่กล่าวว่า “มิใช่ธรรมชาติที่ต่ำช้า / แต่คือคนปล้นป่ามันพรา ผลาญ” คนในที่นี้คือภาครัฐรวมถึงนักการเมืองที่ทุจริตปล่อยสัมปทานผูกขาดให้พ่อค่านายทุนแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรของชาติ ดังความว่า “สัมปทาน, การให้ทำ-สัญญาทาส / ปล่อยพ่อค้าผูกขาด, คอย เกาะขา ... ทะเลซุงโคลนทรายได้ถมซาก / ยังแอบอ้างสร้างฉากว่าตงฉิน” ถอดความแล้วจะเห็นว่าบทกวีนี้ กล่าวถึงชาวบ้านในภาคใต้ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดจากการทุจริตของภาครัฐ ปล่อยให้พ่อค้าหรือนายทุนได้สัมปทานป่าไม้ทำลายธรรมชาติ

จากเนื้อความนี้เราอาจตีความได้ถึงมาลาที่มีลักษณะแสดงความคิดเห็น แม้เล่าถึงชะตากรรมของ ชาวใต้ แต่มีการวิจารณ์ถึงต้นเหตุที่ทำให้เกิดอุบัติภัยนั้น ชาวบ้านในชนบทภาคใต้ผู้ประสบเหตุซึ่งเป็น ศูนย์กลางของการคว่ำครวญอยู่ในสถานะถูกกระทำโดยกวีเป็นผู้เล่าผู้ส่งเสียงแทน การกระทำหลักคือ “สูญเสียบ้านและโคกเส้ร่าจากอุบัติเหตุ” ซึ่งจากสภาวะและความรู้สึกนี้อาจตีความได้ถึงเป้าหมายของการแสวงหา คือ ความปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่รอด มีที่อยู่อาศัย มีที่ทางและความสามารถในการทำมาหากิน จึงสามารถ วิเคราะห์ตัวกระทำได้ดังนี้

ตัวประธาน.....ชาวบ้านในชนบทภาคใต้

ตัวเป้าหมาย.....การมีชีวิตอยู่รอด

ตัวผู้ให้.....ไม่มี

ตัวผู้รับ.....ไม่มี

ตัวสนับสนุน.....ไม่มี

ตัวอุปสรรค.....ธรรมชาติ ภาครัฐที่ทุจริต พ่อค่านายทุนที่เห็นแก่ได้

รูปแบบตัวกระทำนี้มีตัวประธานคือชาวบ้าน ตัวเป้าหมายคือการอยู่รอดหรือมีชีวิตรอด การที่บทกวี พรรณนาถึงความสูญเสียทำให้เห็นว่าตัวประธานไม่บรรลุเป้าหมายแต่ต้นแล้ว จึงไม่มีตัวผู้รับ ตัวผู้ให้ และไม่มี ตัวสนับสนุน ที่น่าสนใจคือตัวอุปสรรคนอกจากภาครัฐและพ่อค่านายทุนแล้ว ตัวอุปสรรคที่สำคัญที่ทำให้ เป้าหมายไม่บรรลุคือธรรมชาติด้วยแม้ว่ากวีจะปฏิเสธ แต่เมื่อพิจารณาหน้าที่กระทำของธรรมชาติจะพบว่า ธรรมชาติกระทำหน้าที่ขัดขวางการไปถึงเป้าหมายของตัวประธาน ซึ่งทำให้ธรรมชาติเป็นตัวอุปสรรคในบทกวีนี้

จากการวิเคราะห์ตัวกระทำในบทกวีทั้งสี่บท สามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ตัวกระทำในบทกวี นครเมฆา มิตรภาพในตรอกซอย เพลงไพร และซุงและทราย

บทกวี	ตัวประธาน	ตัวเป้าหมาย	ตัวผู้ให้	ตัวผู้รับ	ตัวสนับสนุน	ตัวอุปสรรค
นครเมฆา	ผู้คนในเมือง	ความสุขที่แท้ใน การดำรงชีวิต	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	สภาพชีวิตใน เมือง บริโภคนิยม ทุนนิยม
มิตรภาพใน ตรอกซอย	ร้านขายของ ชำ	รายได้จากการมี ลูกค้า การดำรง กิจการ	ลูกค้า ไมตรีจิต มิตรภาพ	ผู้ค้ารายย่อย	วิถีชุมชน	ร้านสะดวกซื้อ ก ล ย ท ธ์ การตลาด ทุน ใหญ่
เพลงไพร	ชวานา	ร า ย ไ ต่ จ า ก ผลผลิตข้าวที่พอ ยังชีพ	ธรรมชาติ วิถี ชุมชน	ชวานา	ธรรมชาติ วิถีชุมชน	ธ ร ร ม ช า ตี ระบบทุนนิยม
ซุงและทราย	ชาวบ้าน ใน ชนบทภาคใต้	มีชีวิตอยู่รอด	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ธรรมชาติ ภาครัฐ พ่อค้า นายทุน

จากตารางจะเห็นว่าลักษณะร่วมของตัวกระทำบางตัวสะท้อนให้เห็นความคิดร่วมกันบางประการของบทกวีทั้ง 4 บทนี้ ดังนี้

ตัวประธานในบทกวีทั้งสี่ได้แก่ผู้คนในเมือง ร้านขายของชำ ชวานา ชาวบ้านในภาคใต้ สามารถพิจารณาลักษณะร่วมและลดทอนลงมาเป็นตัวประธานร่วมกัน คือกลุ่มคนธรรมดาสามัญที่มีการประกอบอาชีพ และมีรายได้จากการประกอบอาชีพซึ่งมิได้มีฐานะร่ำรวย

ตัวเป้าหมายในบทกวีทั้งสี่แม้รายละเอียดของแต่ละบทจะแตกต่างกัน แต่มีความหมายร่วมกันที่ลดทอนมาเป็นตัวกระทำในโครงสร้างได้คือการดำรงชีวิตอยู่รอด ซึ่งอาจมาจากการกินคืออยู่ดี การมีรายได้เพียงพอ หรือการมีชีวิตอยู่รอด มีที่อยู่กิน

ตัวผู้รับและตัวผู้ให้ในบทกวีสี่บทนี้แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มที่มีลักษณะร่วมกัน กลุ่มแรกคือบทกวีที่ไม่มีตัวผู้รับและตัวผู้ให้ ได้แก่ “นครเมฆา” และ “ซุง และ ทราย” กล่าวได้ว่าการแสวงหาในบทกวีสองบทนี้ไม่ประสบผล เมื่อพิจารณาต่อไปถึงตัวสนับสนุนจะเห็นว่าสอดคล้องกันคือไม่มี ส่วนบทกวีอีกกลุ่มหนึ่ง คือ “มิตรภาพในตรอกซอย” และ “เพลงไพร” สองบทนี้มีตัวผู้รับคือตัวประธานของแต่ละบทเอง โดยมีตัวสนับสนุนที่สอดคล้องกันคือวิถีชุมชน

ตัวสนับสนุน ในบทกวีสองบทที่ไม่มีนั้น อาจสะท้อนมุมมองต่อปัญหาของสามัญชนว่าบางกรณีไม่มี “ตัวช่วย” คือไม่เห็นว่าจะมีสิ่งใดที่มาช่วยให้สามัญชนพบทางออกในการดำรงชีวิตในสถานการณ์นั้น ซึ่งในบริบทของเมืองตัวอุปสรรคคือความเป็นเมืองเองและทุนนิยม ส่วนบริบทของชนบท ตัวอุปสรรคคือธรรมชาติ ภาครัฐและทุนนิยม ขณะที่ในบทกวีอีกสองบทมีตัวสนับสนุนที่ตรงกันคือวิถีชุมชน และตัวอุปสรรคที่ร่วมกันคือ ทุนนิยม สื่อถึงมุมมองที่บทกวีเสนอตรงกันว่าชุมชนหรือวิถีชุมชนคือทางออกของปัญหาของสามัญชนในการสู้กับการดำรงชีวิตในยุคทุนนิยม

ตัวอุปสรรคที่ปรากฏร่วมกันในบทกวีทุกบทคือทุนนิยม ซึ่งปรากฏในลักษณะต่างกัน เช่นเป็นค่านิยมหรือแนวคิดอย่างระบบทุนนิยม บริโภคนิยม และกลยุทธ์การตลาด ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมอย่างร้านสะดวกซื้อ ซึ่งแฝงนัยถึงทุนขนาดใหญ่ หรือที่ปรากฏเป็นตัวบุคคลอย่างนายทุนหรือพ่อค้า ทั้งหมดสื่อถึงหรือลดทอนลงได้เป็นสิ่งเดียวกันคือทุนนิยม การที่ทุนนิยมถูกนำเสนอเป็นตัวอุปสรรคในบทกวีทุกบททั้งที่มีเนื้อเรื่องต่างกันก็เนื่องจากบทกวีทั้งสี่มีลักษณะร่วมกันอันเป็นข้อกำหนดการเลือกตัวบท นั่นคือการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจทำให้อธิบายได้ว่าตัวอุปสรรคของบทกวีทั้งสี่สะท้อนทรศนะจากจิตไร้สำนึกร่วมกันในทางไม่เห็นพ้องกับวิถีการดำรงชีวิตแบบทุนนิยม ทำให้กระบวนการสร้างเนื้อหาของบทกวีมีทุนนิยมเป็นตัวอุปสรรคร่วมกันทั้งที่ปรากฏชัดเจนและไม่ปรากฏ

ตัวอุปสรรคอีกตัวหนึ่งคือธรรมชาติ นับเป็นตัวอุปสรรคที่น่าสนใจเพราะพบในบทกวีสองบทที่กล่าวถึงการดำรงชีวิตในชนบท และยังพบว่าในขณะที่เป็นตัวอุปสรรคแต่ก็เป็นตัวสนับสนุนด้วยดังในบทกวี “เพลงไพร” ส่วนใน “ซุง และ ทราย” แม้จะปรากฏเป็นตัวอุปสรรคแต่กวีก็ปฏิเสธว่าไม่ขอกล่าวโทษธรรมชาติ มองในแง่นี้ก็คือธรรมชาติเป็นตัวกระทำที่กวียอมรับว่ามีส่วนสำคัญต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจของผู้คนในภาคชนบท ดังจะเห็นว่าไม่พบตัวอุปสรรคนี้ในภาคเมือง

การค้นพบลักษณะร่วมที่มองว่าทุนนิยมคือตัวอุปสรรคร่วมกันในบทกวีที่มีสามัญชนคนธรรมดาเป็นตัวประธานที่แสวงหาเป้าหมายในการดำรงชีวิตอยู่รอดมีความสุข ทำให้สรุปหรือคาดการณ์เป็นสมมติฐานในเบื้องต้นได้ว่าการสร้างเนื้อหาของกวีนิพนธ์ไทยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจย่อมจะมีทุนนิยมเป็นตัวอุปสรรคในโครงสร้างการเล่าเรื่องของตัวบทเสมอ และข้อความเรื่องเล่าที่เป็นแบบฉบับของกวีนิพนธ์ไทยที่มีเนื้อความกล่าวถึงการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจอาจสรุปได้ว่าไม่ว่าเนื้อหาจะแปรเปลี่ยนไปอย่างไร แต่ความหมายที่สื่อออกมาก็คือ “สามัญชนคนธรรมดาต้องการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี แต่ทุนนิยมคืออุปสรรคสำคัญของการดำรงชีวิตของคนธรรมดาสามัญ” ทว่าทั้งนี้มิใช่ “เป็นความจริงว่า” ทุนนิยมคือตัวร้าย หากแต่เป็น “ทรศนะและจิตไร้สำนึกร่วม” ที่มองว่าทุนนิยมคือตัวร้าย ที่ครอบงำกระบวนการสร้างเรื่องเล่าในกวีนิพนธ์

6. บทสรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องฝั่งตัวกระทำของ เอ. เจ. เกรมาส เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ และศึกษาค้นคว้ากวีนิพนธ์ไทย พบว่า เอ. เจ. เกรมาส เสนอแนวคิดดังกล่าวโดยพัฒนารอบแนวคิดขึ้นจาก

นักคิดสายโครงสร้างนิยมหลายคน เขาเสนอว่าเรื่องเล่ามีลักษณะเป็นข้อความหนึ่ง ซึ่งเขาเรียกว่าข้อความเรื่องเล่า (narrative discourse) และข้อความเรื่องเล่านี้มีการกระทำต่าง ๆ ซึ่งเขาเรียกว่าหน้าที่กระทำ (function) และจากหน้าที่กระทำนี้ เขาได้กำหนดตัวกระทำ (actant) ขึ้น 6 ตัวที่สัมพันธ์กันในลักษณะของการแสวงหา ได้แก่ ตัวประธาน ตัวเป้าหมาย ตัวผู้ให้ ตัวผู้รับ ตัวสนับสนุน และตัวอุปสรรค

ในการนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์เพื่อใช้ศึกษากวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย ผู้วิจัยพบว่ามีการวิเคราะห์สำคัญ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนแรก การแปรกวีนิพนธ์เป็นเรื่องเล่า (narrative) ซึ่งต้องใช้ความแม่นยำในการตีความความหมายของบทกวี จึงจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการอ่านละเอียด (close reading) ตามแนวการวิจารณ์แนวใหม่ (new criticism) ซึ่งยังคงเป็นแนวทางสำคัญพื้นฐานในการอ่านวิเคราะห์และวิจารณ์กวีนิพนธ์

ขั้นตอนที่สอง การแปรเรื่องเล่าเป็นข้อความเรื่องเล่า (narrative discourse) เพื่อค้นหาการกระทำหลักและการกระทำอื่น โดยลดทอนรายละเอียดต่าง ๆ ออกไปเพื่อจะสามารถกำหนดหน้าที่กระทำ (function) ในบทกวี

ขั้นตอนที่สาม การวิเคราะห์ตัวกระทำ (actant) ของข้อความเรื่องเล่า การที่เนื้อหาของกวีนิพนธ์มีลักษณะหลากหลาย ทั้งการเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ การวิพากษ์วิจารณ์ การคร่ำครวญ เป็นต้น การวิเคราะห์หน้าที่กระทำและตัวกระทำในข้อความเรื่องเล่าของบทกวีหนึ่ง ๆ นั้นหากบทกวีมีเนื้อความเป็นเรื่องเล่าชัดเจน ผู้วิเคราะห์อาจสามารถวิเคราะห์หน้าที่กระทำและตัวกระทำได้โดยตรง แต่หากบทกวีมีเนื้อความพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก อาจต้องอาศัยแนวคิดเรื่องมาลาตามหลักไวยากรณ์ไทยในการวิเคราะห์ข้อความเรื่องเล่าที่ว่าอยู่ในมาลาประเภทใด เนื่องจากการระบุมาลาสัมพันธ์กับการระบุกริยา การวิเคราะห์ประเภทมาลาของเรื่องเล่าจึงช่วยให้มองเห็นการกระทำได้ชัดเจนมากขึ้น และนำไปสู่การวิเคราะห์ตัวกระทำที่สัมพันธ์กับการกระทำนั้นในลักษณะต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าการที่แนวคิดเรื่องผังตัวกระทำของเกรมาสเป็นแนวคิดสำหรับการวิเคราะห์เรื่องเล่า การนำมาวิเคราะห์บทกวีจึงมีข้อจำกัดบางประการ แต่กระนั้นในทรรศนะของผู้วิจัยเห็นว่าการนำมาใช้กับบทกวีนั้นมีความเป็นไปได้ โดยเฉพาะกับบทกวีที่มีเนื้อเรื่อง มีตัวละครและเหตุการณ์ชัดเจน แม้ว่าในบทกวีนั้นเนื้อเรื่องไม่ชัดเจนและถูกซ่อนไว้ในบทพรรณนา ส่วนบทกวีที่เป็นบทพรรณนาความคิดและอารมณ์ความรู้สึก นักวิจัยต้องถอดเนื้อความออกมาเป็นข้อความเรื่องเล่าให้ได้ จึงจะสามารถวิเคราะห์โครงสร้างผังตัวกระทำที่สามารถนำไปศึกษาต่อเนื่องไปได้

อีกประการหนึ่งคือในการวิเคราะห์ตัวกระทำนี้ หากวิเคราะห์ด้วยบทเดียวอาจทำให้เห็นโครงสร้างเฉพาะตัวบทเดียว การสรุปถึงชุดความคิดหรืออุดมการณ์ที่ครอบงำหรือกำกับการสร้างเนื้อหาของบทประพันธ์สามารถอธิบายได้เฉพาะบทประพันธ์นั้น ๆ ไม่สามารถสรุปครอบคลุมถึงกลุ่มกวีนิพนธ์ที่ขยายออกไปได้ แต่การศึกษาตัวบทจำนวนมากด้วยแนวคิดเรื่องผังตัวกระทำจะทำให้เห็นโครงสร้างที่เป็นรูปแบบของเรื่องเล่าในกวีนิพนธ์ที่ศึกษาได้ และอาจสามารถอธิบายความคิดร่วมและโครงสร้างตัวกระทำที่ซ่อนอยู่ได้ภาษา

วรรณศิลป์ของกลุ่มข้อมูลนั้น ดังเช่นตัวอย่างการวิเคราะห์บทกวี 4 บทที่แสดงไว้ข้างต้น ซึ่งเรายังอาจสังเกตเห็นได้ว่าตัวกระทำในบทกวีบางบทมีความเชื่อมโยงได้กับตัวกระทำในบทกวีที่วิเคราะห์ไว้ก่อนหน้านี้ เช่น ตัวอุปสรรคใน “ซุง และ ทราย” กับ “พาราสาวัตถิ (7)” คือภาครัฐ หรือแม้กระทั่งบทกวี “ปณิธานของกวี” กับการแสวงหาของนักปรัชญากรีกที่เกรมาสเสนอไว้ก็มีตัวสนับสนุนเดียวกันคือความคิดแบบจิตนิยม จุดเริ่มต้นของการสังเกตเห็นลักษณะร่วมเช่นนี้สามารถนำไปสู่การรวบรวมข้อมูลบทกวีเป็นคลังข้อมูลบทกวี (corpus) เพื่อค้นหาโครงสร้างตัวกระทำ ซึ่งอาจทำให้สามารถคาดการณ์ถึงรูปแบบหรือโครงสร้างเรื่องเล่าในตัวบทอื่น หรือทำให้เห็นความคิดร่วมกันของกลุ่มผู้สร้างตัวบทหรือยุคสมัยที่สามารถวิเคราะห์ต่อเนื่องต่อไปได้อีกตามมุมมองของนักวิจัยแต่ละคน

เอกสารอ้างอิง

- กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : วิเคราะห์และสรุพนิพนธ์. (2544). ศยาม.
- กำชัย ทองหล่อ. (2530). *หลักภาษาไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 7). บำรุงสาส์น.
- โชคชัย บัณฑิต'. (2554). *บ้านเก่า* (พิมพ์ครั้งที่ 8). ภาพพิมพ์.
- ดวงมน จิตรจำนง, ยุธัตถ์ บุญสนิท, โชษิตา มณีใส, วีรวัฒน์ อินทรพร, กอบกาญจน์ ภิญโญมารค และ วิมล มาศ ปถุชากุล. (2555). *การวิจารณ์บนเส้นทางวรรณคดีศึกษา*. อินทนิล.
- นพพร ประชากุล. (2552). *ยอกอักษร ย้อนความคิด* (เล่ม 1). อ่าน และ วิชาษา.
- กอบกาญจน์ ภิญโญมารค. (2547). ทฤษฎีวรรณกรรมแนวรื้อสร้าง: “รื้อ” เพื่อสร้างหรือทำลาย. *รัฐสมัยแล*, 25(2), 53-58.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. (2545). *อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง*. โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- นัทธนัย ประสานนาม และ ชีระ รุ่งธีระ. (2557). *เพื่อก้าวข้ามสะพานที่พาดข้าม: การศึกษารวบรวมบทความย่อย และบรรณานุกรมงานวิจัยด้านวรรณกรรมไทยร่วมสมัย*. ภาควิชาวรรณคดี และคณะกรรมการฝ่ายวิจัย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกับ สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2526). *เพลงขลุ่ยผิว*. ปลาตะเพียน.
- ฟาริส โยธาสมุทร. (2554). ขาดกับความสามัคคี : ความย้อนแย้งในเรื่อง “นายขนมต้ม”. *วิชาษา*, 5(3), 34-41.
- ฟาริส โยธาสมุทร. (2556). *โครงสร้างของนิทานในวรรณคดีร้อยกรองสมัยอยุธยา*. [วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ’รุญ ระโนด. (2533). *ทะเลดาว*. ประภาคาร.
- วรุณี อุดมศิลป์. (2552). พื้นที่แห่งอัตถิพิศในเรื่องของจัน ดารา. ใน เกษม เพ็ญภินันท์ (บรรณาธิการ), *ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในมนุษยศาสตร์* (น. 126-138). วิชาษา.
- อังคาร กัลยาณพงศ์. (2507). *กวีนิพนธ์*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. (2511). *หลักภาษาไทย*. ไทยวัฒนาพานิช (แผนกการพิมพ์).
- Baldick, Chris. (1991). *The concise Oxford dictionary of literary terms*. Oxford University Press.
- Currie, Mark. (1998). *Postmodern narrative theory*. Palgrave.

- Greimas, A. J. (1971). Narrative grammar: units and levels. *MLN*, 86(6), pp. 793-806.
<https://www.jstor.org/stable/2907443>
- Greimas, A. J. and Porter, Catherine(trans.). (1977). Elements of a narrative grammar. *Diacritics*, 7(1), pp. 23-40. <https://www.jstor.org/stable/464872>
- Greimas, A. J. (1984). *Structural semantics: an attempt at a method*. University of Nebraska Press.
- Harsono, Siswo. (2009). *An Actantial Analysis on Lee's Poem*. E-Criticism. <http://e-creativecriticism.blogspot.com/2009/02/actantial-analysis-on-lees-poem.html>
- Hawkes, Terence. (1977). *Structuralism and Semiotics*. Mcthuen.
- Rizal, Sarif Syamsu. (2019). *Actantial models in The Owl and the Pussy-cat: a narrative scheme on poem*. ResearchGate.
https://www.researchgate.net/publication/345966935_Actantial_Models_in_the_Owl_and_the_Pussy-cat_A_Narrative_Scheme_on_Poem
- Smeets, Roel, De Pourcq, Maarten and van den Bosch, Antal. (2021). Modeling Conflict: Representation of Social Groups in Present-Day Dutch Literature. *Journal of Cultural Analytics*, 6(2021), 1-31. <https://culturalanalytics.org/article/24722-modeling-conflict-representations-of-social-groups-in-present-day-dutch-literature>